

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Sociolekt žáků na 1. stupni základní školy

Sociolect of primary school students

Veronika Stočková

Vedoucí práce: PhDr. Olga Palkosková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Sociolekt žáků na 1. stupni základní školy vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 3. 2015

Veronika Stočková

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Olze Palkoskové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Veronika Stočková

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na žákovský sociolekt, konkrétně na sociolekt žáků 1. stupně základní školy. Jejím cílem je definovat pojem sociolekt a žákovský sociolekt, popsat jeho vznik a fungování a toto ověřit vlastním výzkumem. Teoretická část se zabývá definováním termínu sociolekt a termínů příbuzných, spisovnou a nespisovnou vrstvou českého jazyka. Dále se věnuje odborné literatuře zabývající se sociolektem, popisuje způsoby tvoření výrazů sociolektu a nabízí pohled sociologie na danou problematiku. Obsahuje také popis prostředí žákovského sociolektu, jeho jazykových zvláštností, rysů a kategorizaci výrazů. Součástí práce je dotazníkové šetření, které má za úkol potvrdit či vyvrátit hypotézy týkající se sociolektu žáků a krátká slovníková část, zachycující některé slangové výrazy žáků 1. stupně základní školy.

KLÍČOVÁSLOVA

Sociolekt, žákovský sociolekt, dítě mladšího školního věku, žák 1. stupně základní školy, slang, argot, nespisovná čeština.

ABSTRACT

The diploma thesis is focusing on sociolect, specifically on a sociolect of primary school students. The objective of this thesis is to define the term sociolect and sociolect of students, to describe its origin and functioning. This will be verified by factual research. The theoretical part of this study is based on defining the term sociolect and related terms such as standard and non-standard use of the Czech language. This thesis works with specialised literature which is related to sociolect, describes methods of creation of slang expressions and deals with the sociological view on this issue. It also includes descriptions of sociolect of students, its linguistic variations, features, and categorizations of expressions. Part of this study is based on questionnaire research, which is supposed to confirm or disprove the premises related to sociolect of students of primary school and a short dictionary, which includes various slang expressions of students in the primary school.

KEYWORDS

Sociolect, Sociolect of students, primary school aged child, student of primary school, slang, argot, non-standard use of the Czech language.

Obsah

1	Úvod	8
2	Sociolekt	11
2.1	Termín sociolekt	11
2.1.1	Profesní mluva	12
2.1.2	Slang	12
2.1.3	Argot	13
2.2	Ne/spisovná čeština	13
2.2.1	Zespisovňování výrazů sociolektu	16
2.3	Sociolekt v odborné literatuře	16
2.3.1	České osobnosti sociolektu	17
2.4	Znaky sociolektu	19
2.5	Aspekty sociolektu	20
2.5.1	Motivace vzniku a užívání výrazů sociolektu	22
2.6	Způsoby tvoření slangových názvů	23
2.6.1	Postupy transformační:	23
2.6.2	Postupy transpoziční:	26
3	Z pohledu sociologie	29
3.1	Sociální skupina	29
3.2	Osobnost dítěte mladšího školního věku z hlediska sociologie	30
3.2.1	Slovní zásoba dítěte mladšího školního věku	31
3.3	Sociolingvistika	32
4	Žákovský sociolekt	33
4.1	Prostředí žákovského sociolektu	33
4.2	Druhy výraziva sociolektu žáků	35
4.3	Jazykové zvláštnosti žákovského sociolektu	36
4.4	Kategorizace výrazů studentského a žákovského sociolektu	37
4.4.1	Dětská tajná řeč	39
4.4.2	Přezdívky	40
4.4.3	Sociolekt uživatelů textových zpráv a nových komunikačních technologií ..	41
4.4.4	Pozdravy	44

4.4.5	Nadávky/vulgarismy	44
4.4.6	Výrazy přejaté z médií	45
4.5	Internetový výzkum slangu na základních a středních školách	45
5	Vybrané oblasti sociolektu žáků na 1. stupni základní školy - výzkum.....	47
5.1	Úvod.....	47
5.2	Cíle a hypotézy výzkumu.....	47
5.3	Výzkumný vzorek a organizace výzkumu	48
5.4	Výzkumná metodika	49
5.5	Výzkum a jeho výsledky	50
5.5.1	Výsledky dotazníků pro 2. – 5. ročník základní školy.....	50
5.5.2	Poznatky třídních učitelů zkoumaných žáků	66
5.6	Vyhodnocení výzkumu	67
5.7	Slovník slangových výrazů uvedených respondenty	72
6	Závěr.....	76
7	Seznam použitých zdrojů	78
8	Seznam příloh.....	81

1 Úvod

Primární jazykový projev, tedy nekodifikované živé slovo, by měl stát v popředí zájmu lingvistů.

Jaroslav Suk

Takovým primárním jazykovým projevem je právě sociolekt. Jedná se o slovní zásobu vymezenou sociálně. Na rozdíl od dialektu, který je vymezen teritoriálně, je zde velké uplatňování mimojazykových faktorů, zejména psychických a sociálních. Samotný termín sociolekt není přesně definován a pohled na něj se napříč odbornou literaturou značně liší. Jedním z cílů této práce je právě jeho definování. Po zkoumání jednotlivých pramenů a seznamování se s různými definicemi, které se týkají (více či méně) sociolektu a jeho součástí, považuji sociolekt za označení specifické mluvy určité sociální skupiny. Sociolektem je tedy například slang, profesní mluva a argot. Stejně jako se liší slovní zásoba jedince, liší se i slovní zásoba celé skupiny. V sociální skupině vzniká pestrá paleta výrazů, která je tvořena a užívána jedinci, které spojuje například zájem, povolání nebo prostředí, ve kterém se nachází. Výhodou pro uživatele tohoto jazyka je jeho neustálá aktualizace a „šití na míru“ jeho potřebám. Pro pozorovatele může být tento jazyk více či méně přehledný a srozumitelný, mně se však jeho pozorování jeví obecně jako velmi zajímavé, ať už z pohledu sociologie, psychologie nebo jazykovědy.

Na světě existuje celá řada sociálních skupin a spolu s nimi spousta sociolektů. Z hlediska povolání je to například sociolekt lékařský, myslivecký, železničářský, z hlediska zájmů jsou to především sociolekty ze sportovního prostředí (fotbalový, hokejový, házenkářský) nebo například sociolekt skautský. Tématem této práce je ale sociolekt značně specifický, sociolekt žáků 1. stupně základní školy. Tento sociolekt má velmi blízko k sociolektu studentskému, mnohé společné znaky má například i se sociolektem vojenským.

Jazyk je jedním z klenotů naší společnosti, který se mění a vyvíjí v čase. Právě proto je třeba se jím zabývat. Teď je řeč nejen o kodifikované spisovné verzi jazyka, ale zejména o jeho nekodifikované verzi. Tento jazyk je značně obtížněji zachytitelný, jelikož se vyskytuje především v mluvené formě. Má ale obrovskou vypovídající hodnotu o nás, o lidech. Sociolekty do skupiny tohoto neustále se vyvíjejícího, živého, osobitého jazyka nepochybně patří. Právě proto jsem si sociolekt vybrala jako hlavní téma diplomové

práce, sociolekt žáků 1. stupně především z toho důvodu, že jsem studentkou pedagogické fakulty v oboru Učitelství pro 1. stupeň základní školy.

Spontaneita, originalita, individualita, přímota a hravost nejsou jen znaky sociolektu, ale i sociální skupiny mnou vybrané – děti od 6 do 11 let. Právě vlastnosti této sociální skupiny přislíbují velmi pestrá a zajímavá jazyková oblast.

Toto téma považuji za aktuální především z důvodu, že v dnešní pedocentrické době, kdy se zabýváme individualitou dítěte, zkoumáme do hloubky jeho vývoj a uvažování, je právě jazyk, kterým se dorozumívá se svými vrstevníky velmi vypovídající hodnotou. Prostředí školy je jedním z prvních prostředí, kdy pro dítě není jediným zdrojem slovní zásoby slovník předávaný dospělými. Do škol přichází děti z různých sociálních a intelektuálních vrstev, děti z různě podnětných prostředí, vzájemně na sebe svými jazyky působí a vytváří jazyk nový – sociolekt skupiny, které jsou příslušníky.

Dalším důležitým důvodem výběru tématu je potřeba formulovat různé pohledy na sociolekt, definovat ho a pokusit se vytvořit komplexní materiál základních informací o něm.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Praktická část se zabývá vlastním výzkumem, ta teoretická shrnuje poznatky o sociolektu obecně a o sociolektu žáků 1. stupně základní školy.

Teoretická část je dělena na 3 kapitoly. První se věnuje sociolektu obecně, druhá na problematiku nahlíží z pohledu sociologie a třetí blíže specifikuje sociolekt žákovský.

První kapitola je dále členěna na 6 podkapitol (některé z nich jsou děleny dál). První se věnuje termínu sociolekt a termínům k jeho definování důležitým (profesní mluva, slang, argot). Druhá podkapitola vymezuje pojmy spisovná a nespisovná čeština, zabývá se tzv. zespisovňováním některých slangových výrazů a uvádí příklady ze slovníků. V další podkapitole se dostávám k odborné literatuře a uvádím pohledy na sociolekt různých jazykovědců. V podkapitole čtvrté a páté jsou shromážděny znaky a aspekty sociolektu a je zde uvedeno několik příkladů motivace jeho užívání a vzniku. Nakonec se v této kapitole věnuji tvoření slangových názvů.

Druhá kapitola je též členěna na podkapitoly, tentokrát na 3. V této kapitole je vysvětlen pojem sociální skupina, blíže se zde seznamujeme s osobností dítěte mladšího školního

věku a jeho slovní zásobou, vše z pohledu sociologie. Nakonec je v této kapitole připomenuta sociolingvistika, jako disciplína zabývající se sociolektem.

Ve třetí kapitole se poznatky z předchozích dvou kapitol scházejí. Konečně se dostáváme ke specifickému sociolektu – sociolektu žákovskému. Tato kapitola je členěna na 5 podkapitol. První čtenáře seznamuje s prostředím žákovského sociolektu a popisuje jeho specifika. Další se věnují druhům výraziva a jazykovým zvláštnostem tohoto sociolektu. V této kapitole uvádím též kategorizaci výrazů žákovského sociolektu, uvádím některé příklady a hlouběji se jednotlivými kategoriemi zabývám. Nakonec, pro porovnání s vlastním malým výzkumem, uvádím některé výsledky velkého výzkumu Ústavu pro jazyk český.

Součástí práce je i vlastní výzkum, jehož úkolem je potvrdit či vyvrátit předem stanovené hypotézy. Výzkum probíhal formou dotazníkového šetření a zabýval se zejména nadávkami, přezdívkami, pozitivně/negativně hodnotícími slangovými frázemi, argotickou oblastí sociolektu – dětskou tajnou řečí, sociolektem komunikačních technologií a některými slangovými názvy.

2 Sociolekt

2.1 Termín sociolekt

Sociolekt je z většiny řazen k nespisovným útvarům národního jazyka. Jedná se o jazyk živý, neustále se měnící a vyvíjející, který se vyskytuje nejčastěji v mluvené formě. Uvést jasnou a přesnou definici sociolektu není jednoduché, ačkoli se domácí lingvistika touto problematikou zabývá zhruba 90 let (První použití termínu slang, který je sociolektem a jeho pojmová specifikace se poprvé objevily v článku V. Ertla, z *našich časopisů*, NŘ 8, 1924, str. 58.¹). Termín sociolekt se v literatuře vyskytuje zřídka a pokusy o definování různými lingvisty se výrazně liší. V domácí i zahraniční literatuře je tento pojem chápán různě a nejednotně, liší se i názory jednotlivých českých jazykovědců. S nesnadným definováním sociolektu souvisí i to, že se vyskytuje několik více či méně synonymních termínů jako sociální nářečí, společenská nářečí, speciální nářečí, vrstvosvá nářečí, společenská mluva, vrstvosvá mluva apod. V mnohé literatuře se za synonymní název sociolektu považuje i slang. Jazyk ovšem naprostý významový překryv netrpí, a tak i v tomto případě se tyto termíny rozcházejí.

Všeobecná encyklopedie Universum uvádí sociolekt jako jazykovou varietu vymezenou sociálně, z hlediska postavení, věku či povolání.²

Všeobecná encyklopedie Diderot za sociolekt považuje útvar jazyka omezený na určitou společenskou skupinu. Jako příklad sociolektu uvádí slang.³

Termín sociolekt lze vnímat jako jazyk nebo jazykový styl určité skupiny. Na rozdíl od dialektu není tato mluva určena geografickým kritériem, ale kritériem sociálním. Termíny slang, argot, hantýrka, žargon apod. jsou v literatuře poměrně dobře definované, problémem jsou ale tenké hranice mezi nimi. Označení sociolekt tyto hranice a drobné rozdíly stírá, je obecnější a můžeme ho též vnímat jako termín nadřazený a shrnující výše zmíněné.

Se sociolektem je spjata zejména slovní zásoba profesních mluv, slang a argot.

¹ JAKLOVÁ, A. *Mění se studentský slang?*. Český jazyk a literatura. Roč. 44, č.5/6 (1993/94), s. 117.

² UNIVERSUM, *Všeobecná encyklopedie. 8. díl*, R-So. Praha. Odon. 2001.

³ DIDEROT. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, 4. díl*. Praha. 1998. ISBN: 80-85841-37-1.

2.1.1 Profesní mluva

„Profesní mluva je soubor termínů a frází užívaných skupinou zaměstnanců při pracovním procesu.“ (str. 94)

Pro profesní mluvu je význačná významová jednoznačnost lexikálních jednotek. Dalším jejím znakem je úspornost (jednoslovná pojmenování, univerbizace). Časté je přejímání výrazů cizích jazyků, jelikož mnoho cizích, pro danou profesi potřebných termínů nemá český ekvivalent. Profesní mluva má často velmi blízko k pracovnímu slangu, hranice mezi nimi není přesně daná.⁴

2.1.2 Slang

Označení slang se poprvé objevilo asi v polovině 18. století v Anglii, kde označovalo jazyk vulgární. Pravděpodobně má původ ve slově s'language (= něčí jazyk, např.: soldier's language). Uvádí se ale také druhá varianta Františka Kopečného, že je slovo slang skandinávského původu a vychází ze slova sling (= vrhat, házet). Toto původně označovalo jazyk žebráků.

„Slangem se rozumí soubor jistých speciálních názvů a obrátů, kterých se užívá v běžném styku mezi členy pracovního nebo zájmového společenství, kromě příslušné terminologie. Tyto speciální názvy a obraty, jimž se obecně říká slangové názvy (slangové výrazy, slangová pojmenování), vznikají z důvodů věcných i expresivních a na rozdíl od běžného výraziva se ve společenském styku mimo dané společnosti (často vázané i na specifické prostředí) neuplatňují buď vůbec, nebo velmi omezeně.“⁵

V jedné ze svých přednášek Jaroslav Hubáček vychází z chápání slangu jako:

„svěbytné součásti národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném (nejčastěji polooficiálním a neoficiálním) dorozumívacím styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře.“⁶

⁴ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. NLN. Praha. 1995. s. 94. ISBN 80-7106-134-4.

⁵ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 9.

⁶ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995*. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 18. ISBN 80-7043-181-4.

Jako synonymní termínu slang se nabízí termín **žargon**. Žargon lze v lingvistickém kontextu vyložit jako mluvu zhusta prokládanou slangovými prvky nebo odbornými výrazy, tedy mluvu pro nezasvěceného posluchače nesrozumitelnou. To vypovídá i původ slova žargon (z francouzského jargon – cvrlikání, nesrozumitelný jazyk).⁷

2.1.3 Argot

Jako **argot** se označuje zejména mluva společenské spodiny. Na rozdíl od slangu je to mluva uměle vytvořená za účelem utajování vyřčených informací. Argotem se tedy nazývá skupinová mluva, jejímž úkolem je znemožnit porozumění obsahu nezasvěcené straně, skupina vědomě tvoří mluvu, jejímž hlavním znakem je tajemství. Do dvacátých let 20. století se v české literatuře pro argot používal tradiční název **hantýrka**. Vzhledem k tématu této diplomové práce je důležité tento termín připomenout v první řadě kvůli tajnému dětskému jazyku, který se nachází na pomezí slangu a argotu, v druhé řadě kvůli faktu, že se argot se slangem prolíná, a to když uživatelé slangu svůj jazyk užívají v argotické utajovací funkci. Slang se v tuto chvíli stává pro třetí stranu cizím jazykem. Toto ovšem ze slangu nečiní argot.⁸

2.2 Ne/spisovná čeština

Dle Jaroslava Suka je pro vymezení slangové mluvy nejprve potřeba vymezit mluvu neslangovou, tedy všeobecnou mluvu. To vlastně platí pro sociolekt obecně. Tedy chceme-li vymezit sociolektovou mluvu, musíme nejdříve vymezit mluvu nesociolektovou. Této mluvě může být synonymní označení mluvená čeština či všeobecná lidová čeština. Sociolekt vychází ze slovníku obecné češtiny, jeho slovník je tedy všeobecně znám.⁹

Spisovná čeština je kodifikovaný útvar českého jazyka, který má funkci národně reprezentativní a je jednotný na celém území České republiky. Užívá se především na oficiální úrovni, tedy při oficiální komunikaci, v úředních dokumentech či v médiích (mluvíme-li o médiích seriózních, veřejnoprávních). Spisovná čeština má svá pravidla jak v mluvené, tak v psané formě. Spisovná čeština je kodifikována zejména v Pravidlech

⁷ BRABCOVÁ, R. *Knihy o žargonu*. [online]. © 2011. [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7828>

⁸ SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha. Inverze. 1991. s. 9-10. ISBN 80-900632-9-2.

⁹ SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha. Inverze. 1991. s. 8-9. ISBN 80-900632-9-2.

českého pravopisu, ve Slovníku spisovného jazyka českého a Slovníku spisovné češtiny, střediskem kodifikace je Ústav pro jazyk český ČAV.

Existuje hranice mezi spisovnou a nespisovnou češtinou. Tou je **čeština hovorová**. Jedná se o polooficiální verzi spisovného jazyka, která je určena pouze pro mluvenou formu. Uznávané hovorové výrazy jsou uvedeny ve Slovníku spisovné češtiny.

Nespisovnou češtinou je například dialekt nebo sociolekt. Jedná se tedy o neoficiální výrazy, které většinou nacházejí výraz synonymní v rovině spisovného jazyka. Zjednodušeně se tedy dá říct, že nespisovná čeština je tvořena dialekty a sociolekty. Takovým interdialektem potom můžeme jinak nazvat **češtinu obecnou**. Ta je v neoficiálních projevech používána téměř na celém území Čech i Moravy. Zde opět můžeme vnímat tenkou hranici, která se nachází mezi obecnou a hovorovou češtinou.¹⁰ Pro ilustraci je uveden příklad.

¹⁰ NAKLADATELSTVÍ MAXDORF. *O češtině, hlavně o té nespisovné*. [online]. [cit. 5. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_cestine.html

Tabulka 1: Kategorizace výrazů

dívat se	spisovný výraz	uvedeno v SSČ
koukat se	hovorový výraz	uvedeno v SSČ
čumět	výraz obecné češtiny	uvedeno v SSČ
vokounět	nespisovný výraz	neuvedeno v SSČ

Zdroj: ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. ©2011 [cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Některé slangové výrazy najdeme ve slovníku spisovné češtiny se zkratkou slang.

Milan Jelínek: „*Je-li v českých normativních slovnících připojena k lexikálnímu heslu stylistická charakteristika slang., vyvozuje z toho uživatel slovníku pokyn, že uvedené slovo nebo slovní spojení patří sice do slovní zásoby českého národního jazyka, ale nemá statut prostředku spisovného.*“ (str. 3)¹¹

Zkratka slang. Ve slovníku poukazuje na to, že výraz se používá v určité skupině lidí.

Příklad viz Tabulka 2.

Tabulka 2 : Slangové výrazy ve slovníku spisovného jazyka českého

míchač	, -e m. (živ.) (míchačka , -y ž.) <i>kdo se odborně zaměstnává mícháním</i> : m. barev; m. betonu; — míchač,
míchačka	I v. míchač (živ.)
míchačka	II, -y ž. (2. mn. -ček) <i>míchačí stroj</i> : m. Na těsto; m. malty, betonu; m. zvuku
betonka , -y ž. slang.	1. <i>stroj na míchání betonu</i> 2. <i>betonová silnice</i>

Zdroj: ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online].

©2011 [cit. 24. 2. 2015]. Dostupné z:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=betonka&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

¹¹ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotiv Plzni 7. - 9. února 1995*. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 3-9. ISBN 80-7043-181-4.

2.2.1 Zespisovňování výrazů sociolektu

Výrazy sociolektů se často ocitají na tenké hranici spisovného a nespisovného jazyka. Tento fakt je nejpatrnější v problematice zespisovňování slangových výrazů, k němuž dochází většinou z důvodu nezastupitelnosti výrazu ve spisovném jazyce. Předpokládá se, že k slangovému výrazu existuje významově totožný termín, který se užívá v oficiálním prostředí. To ovšem nebývá pravidlem a neexistuje-li tento termín, vzniká výrazová potíž. Úkolem kodifikátorů spisovné češtiny se potom stává takové výrazové mezery zaplnit, jelikož komplikují oficiální komunikaci. Dalším důvodem zespisovňování výrazů sociolektů je zkracování dvojslovných termínů – univerbizace. Například běžecké lyže může nahradit původně slangový výraz běžky, který má právě tu výhodu jednoslovného ustáleného termínu, který se rychleji a jednodušeji šíří. Lidé v běžné mluvě tíhnou k úspornému jazyku. Další výhodou slangu je, že prochází neustálou kontrolou a proměnou na základě potřeb uživatelů. Výraz slangový tak odpovídá nárokům jeho uživatelů, a proto často bývá konkrétnější a přehlednější než jeho spisovný protějšek. Proniká pak čím dál častěji do oficiálního projevu, z něj do psané formy a touto cestou brzy může najít své místo v rovině spisovné. Do spisovné formy jazyka nemají přístup slova citově zabarvená, jelikož povahou spisovného jazyka je nociónálnost. Sociolektové termíny často vznikají právě na základě potřeby citového projevu, toto tvoří funkční hranici sociolektu a spisovné češtiny.¹²

2.3 Sociolekt v odborné literatuře

Při zkoumání sociolektu v rovině praktické i teoretické je třeba se opřít o odbornou literaturu. Jak již bylo zmíněno, pohled na sociolekt se v odborné literatuře mnohdy liší, přesto však literatura nabízí poměrně komplexní obraz vývoje tohoto pojmu. Odborná literatura zabývající se problematikou sociolektů bývá srovnávána s literaturou zabývající se útvary národního jazyka z hlediska místního rozložení. Toto vede k označení sociální dialekt neboli sociolekt. Zkoumání sociolektové jazykové vrstvy je poměrně mladé, a vypůjčuje si proto metody zkoumání z klasické dialektologie. V sociolektu je ale na rozdíl od dialektu velmi patrné uplatňování mimojazykových faktorů, zejména sociálních a psychických. Sběr jazykového materiálu je často velmi obtížný. Ne všechna

¹² Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995*. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 3-9. ISBN 80-7043-181-4.

zajímavá prostředí jsou přístupná, je složité vzorky z těchto prostředí získat přirozenou cestou (Zcela přirozené získání vzorků by mohlo nastat snad jen, kdyby se výzkumník stal součástí zkoumané skupiny, i tak by ale výsledky byly nepřesné, zkreslené neobjektivitou výzkumníka.) a výsledky mohou být tedy zkreslené. Zahraniční literatura sociolektu, zejména slangu, je velmi rozsáhlá. Nejrozsáhlejší poznatky má lingvistika angloamerická. Chápání sociolektu je ale o to rozkolísanější.¹³

2.3.1 České osobnosti sociolektu

Česká odborná literatura se může pyšnit řadou jmen významných jazykovědců, kteří se zabývali právě sociolekty. Jaroslav Hubáček uvádí shrnutí nejdůležitějších osobností v tomto oboru.

Za zásadní dílo o problematice slangu a argotu se v české odborné literatuře považuje dílo **Prof. dr. Františka Obelfalcera - Jílka**, zejména jeho stať *Argot a slangy*. Využil svého velkého organizačního talentu a podařilo se mu shromáždit velké množství materiálu, z kterého jazykovědci čerpají dodnes. V jeho díle se podstata slangu ještě příliš nspecifikuje, Obelfalcer – Jílek vnímá slang jako rozvrstvení mluvené češtiny podle stavů. Kromě argotu se věnuje studentskému slangu, všímá si specifického slovníku a studentských rčení.

Další významnou osobností ve výzkumu sociolektu je **Prof. PhDr. František Trávníček**. Ten považuje název slang za cizí a dává přednost označení nářečí společenské a vrstevové. Věnuje se otázce rozlišování příslušníků různých společenských vrstev. Uvádí dokonce příčiny vzniku jazykového rozlišování, jimiž jsou:

- *„Nestejná potřeba výrazových prostředků po stránce věcné.*
- *Zvláštní věcné pojetí některých věcí, známých i jiným příslušníkům jazyka.*
- *Různé citové zaujetí, různý citový vztah mluvčího k osobám nebo věcem.*
- *Snaha některých společenských vrstev po výlučnosti jejich mluvy, nesrozumitelnosti pro příslušníky vrstev jiných.*
- *Snaha o odlišnost, krátkost a úspornost výrazových prostředků.*“ (str. 12-13)

Podobně jako profesor Trávníček se staví k tématu slang i dialektolog a bohemista **Adolf Kellner**. Ten používá termín nářečí vrstevová a srovnává tato nářečí s nářečím místním.

¹³ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 10-18.

Rozdílem podle něj je, že „nářečí vrstvá nemají svou vlastní gramatickou stavbu a základní slovní fond. To, co je charakterizuje, je především soubor specifických znaků. Dále postrádají jakékoli jazykové samostatnosti“ – jejich základem je národní jazyk. „Projevují stále snahu se od národního spisovného jazyka odlišovat“, (tato snaha vede k umělému vytváření jazyka) a v neposlední řadě to, že „vlastní sociální dialekt není jedinou formou jazyka svých mluvčích.“ (str. 13) Dále Kellner uvádí základní dělení sociolektu podle zaměstnání, zájmových skupin a vrstev společensky izolovaných. Jeho práce byla velkým přínosem při vymezení termínu slang a argot a mnoho dalších prací se od jeho pojetí odvíjí.

Český lingvista **Jan Chloupek** specifikuje slang na speciální slovníkové, popřípadě frazeologické vrstvy a třídí je na profesní mluvu, slang a argot. Jako nejvhodnější uvádí termín sociální mluva, který se diferencuje na slang a argot.

Dále se sociolektu věnuje **Ladislav Dvonč**, který spíše shrnuje poznatky sovětských lingvistů a namísto pojmu slang a argot nabízí označení žargon. Z jeho pojetí vychází i **Břetislav Koudela**.

Josef Filipec rozděluje slang na profesionální, skupinový a tajný – argot. K slangu se vyjadřuje i slovenský jazykovědec profesor **Jozef Mistrík**, označuje ho jako žargon a definuje jako: „...slovník istej sociálnej skupiny, napr. dospievajúcej mládeže, detský žargón, intelektuálsky žargón apod., na pozadí žargónu sa utvára slang, jako slovník familiárnych odborných terminov používaných v súkromých prejavoch ľudí s rovnakými zájmy...“ (str. 14)

Nejdůkladnější hodnotící pohled v české odborné literatuře podává podle Jaroslava Hubáčka **Lumír Klimeš**. Autor shrnuje a vysvětluje stávající termíny a navrhuje termíny, které zdůvodňuje jistými podmínkami a okolnostmi. Těmi jsou:

- „Podobný způsob práce a obživy společensky žádoucí nebo nežádavý.
- Blízké zájmy společensky žádoucí nebo nežádavé.
- Blízké zájmy a podobný způsob práce a obživy společensky nežádoucí nebo nebezpečné.“ (str. 16)¹⁴

¹⁴ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 10-16.

2.4 Znamky sociolektu

Jak je již uvedeno, sociolekty rozumíme především slang, argot a profesní mluvu. Odborná literatura se zabývá především slangem. Následující znamky jsou tedy znamky zejména slangové mluvy, ale při již zmíněném propojení těchto oblastí jsou ve většině platné pro obecnější pojetí tohoto druhu mluvy, tedy pro sociolekty obecně. Například Jaroslav Hubáček uvádí dva hlavní znamky slangu, a to:

- 1) Přináležitost k nějaké sociální skupině sjednocené totožnou profesí nebo zálibou (tento znak Jaroslav Hubáček nazývá skupinovitostí) a
- 2) nespisovnost.

Toto dělení je velmi obecné a skýtá několik mezer. Sociolektové výrazy mají v mnohých případech velmi blízko ke spisovnému jazyku (Navíc nesmíme zapomínat, že spousta těchto výrazů byla přidána do roviny spisovného jazyka.).

Mezi další specifické znamky sociolektu (zejména slangu) patří expresivita, tajemství, synonymičnost, metaforičnost a uplatnění jazykové hry.

Expresivita

Expresivita výrazů sociolektu často není zásadním znakem, ale prvkem hravosti, snahy o originalitu a humoru. Postranní posluchač tuto expresivitu často vnímá mnohem intenzivněji než samotný uživatel, aneb slova citově zabarvená, používaná často a ve všední mluvě, svou citovost ve velké míře ztrácejí. Typickým příkladem, zvláště ve školním prostředí, je oslovení „ty vole“ a podobná. Ve snaze o originalitu a vtipnost se mezi dvěma kamarády uchytlí oslovení, které pro postranního posluchače vyzní jako nadávka a urážka, ovšem uživatelé při jeho četnosti ve své běžné mluvě tento jeho význam vůbec nevnímají. Třetí strana, ve školním prostředí např. paní učitelka, se při vmísení do této komunikace pak může ptát: „Proč svému kamarádovi nadáváš?“, odpovědí jí nejspíš bude věta: „To my jen tak říkáme.“. To samé ovšem může nastat i v opačném případě, kdy například v partnerském vztahu oslovení, které vzniklo jako něžné a láskyplné, může být při ztrátě expresivity nakonec použito i v hádce.

Tajemství

Druhotným znakem je **prvek utajení**. Tento prvek vzniká za použití jakéhokoli neběžného výrazu nebo např. výrazu z cizího jazyka. V případě slangu se jedná spíše o složku integrační než o tajemství samo. Pro danou skupinu je stmelující a posilující mít

vlastní kód sdělení a to, že někdo jiný tomu neporozumí, je (ač si to možná sama skupina neuvědomí) věc druhotná. Znak vědomého utajování nese argot.¹⁵

Dalšími specifickými znaky sociolektové mluvy jsou například:

Synonymičnost

Uplatnění jazykové hry

Metaforičnost atd.

2.5 Aspekty sociolektu

Sociolekt lze posuzovat z hlediska jazykového a mimojazykového. Je těžké od sebe tyto dvě roviny oddělit, jelikož se uplatňují ve vzájemné součinnosti. Jaroslav Hubáček se o to však ve své publikaci *O českých slanzích* pokusil.

A. Mezi jazykové aspekty patří:

- **Nespisovnost**

Sociolekty se vyznačují vysokou neformálností a nekonvenčností, v některých případech se dá mluvit až o odporu k formálnosti a ušlechtilosti projevu. Sociolektem často označujeme nespisovné výrazy, které k sobě mají spisovný protějšek – nejčastěji termíny. Jak již bylo zmíněno, ne všechny sociolektové výrazy ale musí být nutně zcela nespisovné. Některé jsou na hranici spisovnosti.

- **Komunikativní funkčnost a využívání produktivních pojmenovacích postupů při tvoření**

Sociolekt často vyhovuje podmínkám snadného, rychlého a výstižného dorozumění. Vyhovuje tedy aktuálním požadavkům skupiny pro efektivní dorozumívání. Potvrzením tohoto aspektu je často se objevující univerbizace.

- **Systémovost**

Systémovost v sociolektu není tolik zřejmá jako u národního jazyka. Tento jazyk ale také tvoří systém a mezi jednotlivými výrazy se dá sledovat vzájemná závislost. V prostředí školy můžeme tuto systémovost sledovat například u označení předmětů nebo prospěchových stupňů.

¹⁵ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995*. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 24. ISBN 80-7043-181-4.

- Snaha o pojmovou diferenciaci
Český jazyk, ač je bohatý, mnohdy neposkytuje takovou slovní zásobu, kterou daná skupina k efektivní komunikaci vyžaduje. Například uživatelům sportovního slangu nepostačí výraz hráč volejbalu. Je potřeba tento pojem diferencovat na základě postu hráče. Hráč volejbalu, který dává smeče, je nazván „smečář“ a hráč dobře hrající v poli „polař“.
 - Stav odborné terminologie
Dalším jazykovým aspektem sociolektů je stupeň praktického užívání odborné terminologie. V mnoha oborech se terminologie v českém slovníku pomalu a dlouho utvářela, a její mezery se tak vyplňovaly právě výrazy slangovými. I z tohoto důvodu některé výrazy sociolektů ztratily svou nespisovnost, a ač vznikly jako výrazy čistě slangové, nyní je vnímáme jako součást našeho národního jazyka, jelikož nemáme výrazy, které by je nahradily.
 - Vyjadřování expresivity
Jeden výraz dokáže mnohdy pokrýt celou řadu pocitů uživatele, která je čitelná pouze pro dalšího uživatele sociolektu. Stejně jako v mluvě obecně i v mluvě sociolektové rozlišujeme výrazy nocionální, tedy neexpresivní a výrazy s různou mírou expresivity.
 - Vhodnost pro mluvené jazykové projevy
Příznačné pro sociolekty je to, že se přizpůsobují povaze mluveného projevu uživatelů. Zjednodušeně se dá říct, že se jedná o jazyk „šitý na míru“ specifické skupině.
- B. Mimojazykovými aspekty rozumíme:
- Uzavřenost
Stupeň uzavřenosti a exkluzivity je u každé skupiny jiný. Rozlišujeme, zda jde o prostředí oproštěné od veřejnosti a na jaký časový úsek. Důležité je, jak moc je skupinová mluva distancována od běžné mluvy, zdali je jiným zapovězena, v jiném prostředí nepoužitelná.
 - Stáří, tradice a rychlost rozvoje
Sociolekt je velmi živou oblastí jazyka. Neustále se obměňuje. Některé výrazy zastarají, přestanou se používat a vzniknou výrazy nové. Toto může být ovlivněno tradicí, která má zvlášť v některých sociálních skupinách významné místo.

- Věkové a sociální složení příslušníků prostředí
Zde hraje velkou roli například to, zda jde o skupinu věkově homogenní. Různé věkové skupiny s sebou nesou specifické zvláštnosti tvorby svého jazyka. Například mladí lidé se vyznačují velkou snahou o originalitu a humornost. Toto je specifické například pro sociolekt studentský, vojenský, sportovní apod.
- Faktory psychické
Lidská psychika je důležitou kapitolou sociolektové mluvy. Velkou roli hraje snaha vyjádřit výjimečnost provozované činnosti, stejně tak začlenění se do skupiny a pocit sounáležitosti. Právě pocit příslušnosti a zařazení zaručuje sociolektům poměrně velkou stabilitu.¹⁶

2.5.1 Motivace vzniku a užívání výrazů sociolektu

Jednou z nejzajímavějších oblastí při zkoumání jednotlivých sociolektů je motivace jejich užívání a vzniku. V této podkapitole jsou uvedeny některé motivační impulsy, sestavené na základě výše uvedených aspektů sociolektu.

- Nespisovnost a neformální vyjadřování uživatelům sociolektu propůjčují pocit svobody. Právě nespisovnost a neformálnost slangové, argotické i profesní mluvy je lákadlem zejména pro ty sociální skupiny, od kterých se v oficiální komunikaci očekává spisovný a kodifikovaný jazyk. Pro jiné skupiny tato vlastnost není vzácná, ale o to přirozenější.
- Jasnou motivací vzniku a užívání sociolektových výrazů je rychlost a jednoduchost vyjádření. Sdělení pomocí těchto výrazů je pro uživatele daného sociolektu úspornější a jednoznačnější. Toto se projevuje například u profesních slangů, kdy dochází k usnadnění složitých termínů. I ve školním slangu se však objevuje potřeba zkracování a univerbizace, za účelem rychlého a efektivního dorozumívání.
- Sociolekt svým uživatelům nabízí volnost vytvořit si v jazyku vlastní systém, dobře čitelný pro skupinu.
- Silná je i motivace vytvořit pojem, který spisovný jazyk nezná na základě upřesnění a diferenciací pojmu známého.

¹⁶ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 19-27

- Skupina přejímá a vytváří nové termíny, pro které v češtině výraz neexistuje. Zaplňuje tak mezery slovní zásoby.
- Jistou motivací pro vytváření nových a nových označení je potřeba vyjádření emocí, vložení expresivity do slov.
- Skupina si vytváří jazyk, který nejlépe odpovídá jejímu řečovému registru a projevu.
- Sociolekt může být vnímán jako výsada a exkluzivní záležitost. Tento pocit utužuje sounáležitost skupiny.
- Užívání sociolektu může být podmíněno a motivováno tradicí.
- Pomocí sociolektu se skupina může záměrně nebo nezáměrně odlišovat od ostatních.
- Užívání sociolektu skupinou vyvolává pocit sounáležitosti a zařazení. Specifická mluva může člověku dát pocit, že patří do nějaké skupiny, kterou je jistým způsobem chráněn.

2.6 Způsoby tvoření slangových názvů

Slang je v české odborné literatuře nejprobádanějším sociolektem. Slangové výrazy se tvoří a obohacují stejným způsobem jako slovní zásoba ostatních útvarů národního jazyka. Slang se realizuje především ve formě sloves a podstatných jmen. Dále se tvoří přídavná jména a zřídka příslovce. Slangové výrazy se tedy tvoří postupy transformačními (slovotvornými), jimiž se rozvíjí inventář slovní zásoby národního jazyka nebo postupy transpozičními, ty využívají již existujících a hotových pojmenování.

2.6.1 Postupy transformační:

Odvozování (derivative)

Ke slovu základovému se přidává přípona (sufix) nebo předpona (prefix). Při přidání prefixu se postup nazývá prefixace, při přidání sufixu se postup nazývá sufixace. Při zkombinování obojího nastává postup prefixační - sufixační. Většinou se slangové výrazy tvoří odvozováním příponovým (sufixací). Zejména se používají produktivní přípony, tedy takové přípony, kterými můžeme stále tvořit a tvoříme nová slova.

Odvozená slangová podstatná jména mohou mít různou povahu. Význam základu se může změnit, nebo doplnit určitým znakem (přirozený rod, velikost, emocionální zabarvení apod.). Dle Jaroslava Hubáčka řadíme do následujících kategorií (doplňeno dle příruční mluvnice češtiny):

A) Názvy osob

- Jména konatelská

Pojmenování na základě činnosti/vlastnění. Zajímavé je, že konatelské jméno o povaze činnosti nevyovídá (*houbař* – sbírání). Tyto názvy jsou tvořeny jmennými základy a prefixy. Nejfrekventovanějšími prefixy jsou: -ář, -ak, -ák, méně časté jsou potom -ista, -(n)ík, -ovec, -as, -a. (*tříd'as, dálkář*)

- Jména činitelská

Tato skupina není příliš početná. Jsou tvořena od slovesných základů, jsou to pojmenování osob na základě činnosti, kterou vykonávají. Nejčastěji jsou tyto názvy tvořeny sufixem -ák, dále pak sufixy -l, -oun,-ař, -č, -ník, -Ø -íř, -a. (*šprt, šprt'ák, šprtoun, mazák*)

- Jména přechýlená

Jména přechýlená se dělí na několik skupin. Nejpočetnější jsou ženské protějšky mužských jmen. Tyto názvy jsou tvořeny sufixem -ka nebo -(n)ice. (*šprtka*)

B) Názvy prostředků

Ve slangu jsou názvy prostředků velmi početnou kategorií. Nejčastěji se jedná o odvozeniny ze základů slovesných (deverbativa) méně často pak ze základů jmenných (denominativa). Suffixy u deverbativ jsou nejčastěji -ák, -ka, -čka u denominativ -ák, -ka, -ovka. (*zmizka, kříd'ák, piják*)

C) Názvy zdobnělé (deminutiva)

Odvozování pomocí zdobňování je častým prostředkem tvoření slov slangové mluvy. Čiší z nich často velká expresivita, která je u slangové mluvy významným rysem. U deminutiv je častější pozitivní emoce. Používané jsou především sufixy -ek, -ík, -ka, -ko, -átko a rozšířené sufixy: -eček, -íček, -ička, -ečka, -íčko. (*šprt'áček, lumpačinky*)

D) Názvy zveličelé (augmentativa)

Jejich forma vyjadřuje znak velkých rozměrů a expresivity. Na rozdíl od deminutiv je zde znatelnější emoce negativní. Používají se sufixy –isko, -ák, -izna/ajzna a prefixy arci- a ultra-. (babizna, šťabajzna, ultrabl)

E) Názvy s přídatnými rysy

Jedná se o takové názvy, které přidaným prefixem získají konkrétnější vyznění, novou vlastnost. Například věk a stáří vyjadřuje prefix pra-, vyšší stupeň v hierarchii prefix nad-, nižší stupeň v hierarchii prefix pod-. Dalšími při tomto postupu používanými prefixy jsou: místo-, spolu-, proti-, pa-, kvazi- apod. (pakůň, pabl)

F) Názvy nositelů vlastností

Tvoří se ze základů jmenných a bývají výsledkem univerbizace. Nejčastěji používané sufixy v této kategorii jsou : -ák. -ka, -ovka. (žákajda, třídnice, druhák)

G) Názvy místní

Ty se tvoří převážně ze základů jmenných a sufixů: -ka, -ovka, -na, -árna, -ovna. (školňák, jídelka)

H) Názvy dějů

Jsou pojmenování činností a stavů. Ta se tvoří jako podstatná jména slovesná sufixy -ní, -tí, -(č)ka. (chillování, vegetění)

Odvozená slangová slovesa jsou ve slangové mluvě zastoupena méně než podstatná jména. Tvoří se jednak sufixy ze jmenných základů domácích i cizích, jednak prefixy ze sloves. Nejčastěji používanými příponami jsou –ova, - a, -i. (vegetit, felit)

Odvozená slangová přídavná jména jsou poměrně malou skupinou. Často se tvoří jako:

- a) přídavná jména přivlastňující celému druhu (kolejácký, druhostupňácký),
- b) ze základů slangových sloves (dištancovaný),
- c) účelová přídavná jména (známkovací).

Skládání (kompozice)

Skládání je méně častý způsob tvoření slangových názvů než odvozování. Předlohou pro tato slova jsou víceslovná pojmenování. Například základní škola se mění na základku. Motivací pro tvoření těchto pojmenování je univerbizace, tedy snaha

o jednoslovné pojmenování. Časté jsou tzv. hybridní složeniny, které využívají mezinárodních slovních základů. V této rovině se často slang překrývá s odbornou terminologií, jelikož vznikají názvy, pro které čeština ve spisovné formě nemá zastoupení.

Zkracování (abreviace) a mechanická zkracování

Zkracováním vznikají dvě kategorie slov: slova slangová zkratková a iniciálové zkratky. Iniciálové zkratky vznikají zachováním pouze počátečních písmen, slova zkratková vznikají z vybraných písmen z hlediska mluvené podoby slova. Motivací mechanického krácení slov je zkrácení a zjednodušení většinou složitějších vyjádření. Slovo matematika se tak například mění na matiku, máťu. (přírod'ák, chemka, cvičko)

Překrucování

Tzv. překrucování je obdobné jako mechanické zkracování. Význam slova bývá i v tomto případě pouze modifikován. Motivací pro tvorbu těchto slov bývá zvukové zdůraznění, snaha o vytvoření dvojsmyslného pojmenování či slovní hříčky, odlišení od zvukové podoby spisovné. (kejtra – kytara, jasan, štígro) Zvláštností této skupiny slov jsou tzv. expresivní homonyma. Tato slova jsou tvořena tak, aby se formálně ztotožňovala se slovy neexpresivními zcela odlišného významu.

2.6.2 Postupy transpoziční:

Sémantické tvoření – metaforické a metonymické přenášení

Nejčastější bývá přenášení metaforické, neboli přenášení na základně vnější podobnosti. Při metaforizaci se čerpá především ze světa živočichů - zejména zvířat, ptáků a brouků a názvů osob (vlastních i obecných) nebo z jiných významově odlišných kategorií: hudební nástroje, názvy potravin, názvů nádobí a domácích potřeb, názvů obuvi a oblečení. Tvoření slov za použití metonymizace využívá přenesení pojmenování na věc nebo představu na základě jisté vnitřní spojitosti. Nejčastěji tato pojmenování vznikají na základě víceslovných názvů nebo značkových názvů.

Tvoření víceslovných názvů

Méně často se v slangové mluvě tvoří pojmenování víceslovná (sdružená, frazeologismy). Tato pojmenování jsou v rozporu s moderní univerbizací.

Přejímání

Přejímání slov z cizích jazyků je velmi častým způsobem tvoření slangové slovní zásoby. Důvodem může být nedostatečně rozvinutá příznačná česká slovní zásoba v dané sféře, snaha o zachování originálního názvu, snaha o zjednodušení v případě že v domácím jazyce je slovo vyjádřeno souslovím či slovem složitějším. Cizí název také mnohdy znásobuje expresivitu vyjádření a pomáhá se lépe začlenit do sociálního prostředí. Přejímaná slova se často po zvukové stránce modelují podle domácího jazyka. Stejně tak mnohdy podléhají domácím tvaroslovným modelům. Nejfrekventovanějšími jazyky jsou němčina a angličtina.^{17 18}

Pro přehlednost a shrnutí nejpoužívanějších postupů je na následující straně uvedena tabulka, vycházející z Hubáčkova shrnutí.

¹⁷ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava. Profil. 1988. s. 14-20.

¹⁸ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. NLN. Praha. 1995. ISBN 80-7106-134-4.

Tabulka 3: Tvoření slangových výrazů

TVOŘENÍ SLANGOVÝCH NÁZVŮ					PŘÍPONY/ ZPŮSOB	PŘÍKLAD
TRANSFORMAČNÍ POSTUP	ODVOZOVÁNÍ	Substantiva	Názvy osob	Činitelské	-l, -oun, -ař, -č, -ník, -Ø -íř, -a	šprt, šprtoun, mazák
				Konatelské	-ář, -ak, -ák, -ista, -(n)ík, -ovec, -as, -a	třídaš, dálkař
				Přechýlené	-ka, -ajzna, -(n)ice.	ředitelnice
			Názvy prostředků	-ák, -ka, -čka -ák, -ka, -ovka	zmizka, piják	
			Názvy zdrobnělé	-ek, -ík, -ička, -ičko	šprtáček, lumpačinky	
			Názvy nositelů vlastností	ák. -ka, -ovka	žákajda, druhák	
			Názvy místní	-ka, -ovka, -na, -árna, -ovna, -ák, -áč	ředitelna, školňák, bufác	
			Názvy dějů	-ní, -tí, -(č)ka	faulování, vegetění	
		Verba		-ova, -a, -i	jachtařit, fajfkovat	
		Adjektiva	přivlastňující celému druhu		kolejáčký, druhostupňácký	
	ze základů slangových sloves			dištancovaný		
	účelová přídavná jména			známkovací		
	SKLÁDÁNÍ		univerbizace, hybridní složeniny	základka		
	ZKRACOVÁNÍ		iniciálové zkratky, slova slangová zkratková	ózetpé, ujak		
MECHANICKÉ ZKRACOVÁNÍ		krácení	Chemka, cvičko			
PŘEKRUCOVÁNÍ		modifikace	kejtra			
TRANSPOZIČNÍ POSTUP	SÉMANTICKÉ TVOŘENÍ		metaforické a metonymické přenašení	bačkora, vyšachovat		
	TVOŘENÍ VÍCESLOVNÝCH NÁZVŮ		frazeologismy	žízňivá čára		
	PŘEJÍMÁNÍ		cizí slova	centr, cajk		

Zdroj: Hubáček, J. Malý slovník českých slangů. Ostrava. Profil. 1988. s. 14-20.

3 Z pohledu sociologie

„Nelze-li upřít jazyku komunikativní funkci, nelze se v jazykovědě obejít bez sociologických zkoumání.“¹⁹

Toto se podle Jaroslava Suka týká hlavně mluvy skupinové, ať už vznikla z potřeb sociálních, profesních, zájmových či jiných. Každý člověk je originál, tudíž každý má svou specifickou mluvu, slovní zásobu, svůj repertoár obrátů a svůj specifický výraz. Vlastní mluvu si vytváří nejen jedinec, ale i skupina.

3.1 Sociální skupina

Sociální skupinou chápeme sdružení lidí, kteří vytvářejí vzájemné vztahy. Tyto skupiny jsou dále děleny na malé, střední a velké skupiny. Za malé skupiny se označují skupiny od 3 do několika desítek osob – například školní třída. Uvnitř této skupiny se tvoří další podskupiny. Pár není považován za malou skupinu, nese ale většinu stejných znaků. Příkladem je dvojice partnerská.²⁰

Již takto malé skupiny disponují specifickými obraty, vlastní slovní zásobou a případně i zvláštnostmi paradigmatu. Pak přicházejí kolektivy školní, studentské, profesní, zájmové a jiné. A jako příslušníci těchto sociálních skupin užíváme příslušné výrazy – sociolektové výrazy.

Člověk je příslušníkem několik společenských skupin - jak je vidno, člověk má a umí hrát vícero rolí. Člověk se dokonce mluvou zařazuje do sociálních vrstev a v těchto vrstvách se umí pohybovat. Z toho vyplývá, že člověk je schopen komunikovat několika jazyky různých skupin.²¹

„Jazykové zvláštnosti utužují soudržnost skupiny a zdůrazňují její vyhraněnost ve vztahu ke skupinám jiným.“²²

¹⁹ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 23. ISBN 80-7043-181-4.

²⁰ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie.* Praha. Univerzita Jana Ámose Komenského Praha. 2008. s. 144. ISBN 978-80-86723-64-8.

²¹ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 23. ISBN 80-7043-181-4.

²² Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s.24. ISBN 80-7043-181-4.

Max Weber ve svých studiích uvádí, že vytváření společenských skupin je zapříčiněno jednak jejich integrací, jednak konflikty se skupinami jinými. Jedním z nejdůležitějších projevů integrace je právě jazyk.²³

3.2 Osobnost dítěte mladšího školního věku z hlediska sociologie

Aby byl pohled na specifika mluvy dětí mladšího školního věku ucelený, je třeba připomenout si zvláštnosti této vývojové periody z pohledu sociologie. Obdobím mladšího školního věku se označuje období od 6 do 12 let. Toto období se dělí na dvě etapy:

1. etapa (6–8 let) – Přejídné období mezi dětstvím a dospíváním.
2. etapa (8–11 roků) – Podstatné období mladšího školního věku, trvajíc až do puberty (tzv. prepuberta).

Je vhodné připomenout, že první sociální reakce a osobnostní struktury, které usnadňují – či znesnadňují - pozdější řádnou socializaci, se vyvíjejí již v období batolete a předškolního věku. Právě v tomto období dochází k budování emoční stability, jistoty a identifikace vlastního místa v rodině.

Ale až se vstupem do školního prostředí přichází druhá fáze socializace, při které dítě proniká do širších sociálních vazeb a sítě kolektivů vrstevníků. Dochází k prvním generačním rozporům, dítě přestává veškeré hodnoty přejímat pouze od dospělých.

Škola je poměrně rázným přechodem do světa práce a zodpovědnosti a je prvním oficiálním veřejným prostorem dětí. Jistým předvojem je mateřská škola, různé zájmové kroužky apod., základní škola je ale první institucí v životě člověka, která je povinná a ve které se poměrně striktně vyžaduje formální projev. Dítě vstupuje do zcela nových formálních i neformálních vztahů. Škola se stává bodem, kolem něhož se organizuje každodenní život dítěte, mnohdy celé rodiny. Dítě se ve škole musí začlenit mezi své vrstevníky. V prostředí sobě rovných musí obhájit svou pozici a prosadit se. Školu lze z hlediska sociologie chápat jako předobraz života dospělých. Na konci základní školní docházky sociálně končí období dětství a nabízí se volba další vzdělanostní dráhy a s tím se i profiluje začlenění dítěte do diferencovaných pozic v profesní struktuře.

²³ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995*. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 24. ISBN 80-7043-181-4.

Vrstevnícká skupina je základním socializačním faktorem v období dětství. Sociologové uvádí, že zhruba od 10 let začíná vliv vrstevníků nad vlivem dospělých převažovat. Do 12. až 13. roku věku dítěte bývají z hlediska pohlaví skupiny homogenní (chlapecké a dívčí). S postupujícím věkem se vytváří skupiny smíšené. Způsoby chování členů vrstevníckých skupin podléhají vnitřní sociální kontrole a odchylky mohou být sankcionovány.

Kromě vlivu vrstevníckých skupin je dítě ovlivňováno také masovými sdělovacími prostředky (hudební a vizuální nosiče, televize, video, internet, videohry apod.).²⁴

3.2.1 Slovní zásoba dítěte mladšího školního věku

Sociolekt vychází ze slovníku obecné češtiny a jeho vznik a pestrost vychází ze znalosti jazyka ve spisovné i nespisovné oblasti. Je tedy důležité zaměřit se i na stránku slovní zásoby dětí mladšího školního věku. Následuje velmi stručná psycholingvistická charakteristika řeči dětí mladšího školního věku.

Osvojování jazyka je komplexní proces, který se skládá z několika fází. Základním činitelem při osvojování jazyka je interakce s dospělými, dále pak stimulace prostředím. Důležitý je zájem dítěte o komunikační sblížení s okolím, ten značně zrychluje tvorbu a rozšiřování slovníku. Čím tedy prostředí bude příznivější a podnětnější, tím bohatší bude slovní zásoba dítěte. Příchodem do školy nastává pro dítě ve vnímání jazyka zlom. Jazyk už není jen dorozumívací prostředek, který slouží k vyslovení našich potřeb, přání a pocitů, ale nově se z něj stává vyučovací předmět. Jazyk dítěte začíná být sledován, opravován a tvarován, nově se rozlišuje na jazyk psaný a mluvený. Dítě vstupující do školy jazyk ovládá na úrovni, kdy je schopno vyjádřit vše, co má na mysli a co vyjádřit potřebuje. Děti v 6 letech disponují 2500-3000 slovy. Do jedenáctého roku života slovní zásoba prudce narůstá, obvykle se až ztrojnásobuje (nejen kvantitativně, ale i kvalitativně). V tomto věku děti vnímají synonymii a homonymii, rozumí slovním hříčkám a žertům (tato oblast chápání jazyka má zvlášť při tvorbě a užívání sociolektu velký význam). Slovní zásoba pasivní je výrazně větší než ta aktivní. Zajímavá je také kategorizace užívání slov z hlediska slovních druhů. Uvedené údaje se vztahují na děti od 6 do 10 let. Celou čtvrtinu použitých slov tvoří pronomina (zejména

²⁴ HAVLÍK, R a KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál. 2002. s. 49-55. ISBN: 80-7178-635-7.

ukazovací a osobní). Důvodem je jejich univerzálnost a jazyková úspornost a stále ještě značně omezená slovní zásoba. Poměrně silně jsou v dětském slovníku zastoupena i verba, jedná se ale hlavně o slovesa tzv. chudá: být, mít, jít, říct, dát. Dále děti přednostně používají dynamická slovesa než slovesa statická. Substantiva mají většinou čistě pojmenovávací funkci, každé druhé je použito v nominativu.²⁵

Podle novodobých výzkumů se slovní zásoba dětí zvyšuje. Slovní zásoba žáků je důležitým ukazatelem pro vědecké řízení školské práce.²⁶ Vypovídá nejen o zralosti dítěte, ale značně vypovídá i o prostředí, v němž se dítě pohybuje.

3.3 Sociolingvistika

„Sociolingvistika má na poli češtiny před sebou bohatou žeň. Jen střídání obecné a spisovné češtiny je skvostným pokladem, daleko široko nemajícím obdobu.“²⁷

Zabývá-li se tato práce sociolektem, musí v ní být zmíněna disciplína (nejen) sociolektem se zabývající. Sociolingvistika je jednou z mladých jazykovědných disciplín. Vznikla v 50. letech 20. století aplikováním metod sociologie v lingvistice. Je to část jazykovědy zkoumající vztah jazyka a společnosti. Diferencuje jazykové útvary a styly, zabývá se motivací jazykového chování a rolemi, které mluvčí v komunikaci přijímá a uzpůsobuje jim své jazykové projevy. Dalšími tématy sociolingvistiky je jazyková politika a normování.²⁸

Sociolingvistika je interdisciplinární obor studující vztahy mezi jevy jazykovými a sociálními. Hlavními představiteli sociolingvistiky jsou J. A. Fishman a W. Labov. Pojem sociolingvistika zavedl H. C. Currie roku 1952. Navázal přitom na starší práce v oblasti sociologie jazyka, etnologie a lingvistické antropologie, od nichž sociolingvistika přebírá řadu témat.²⁹

²⁵ PORTÁL. Psycholingvistická charakteristika řeči dětí mladšího školního věku. [online]. © 2005 - 2015. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=16144>

²⁶ PRŮCHA, J. *Dětská řeč a komunikace, poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha. Grada. 2011. s. 85. ISBN 978-80-247-3181-0.

²⁷ SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha. Inverze. 1991. s. 10. ISBN 80-900632-9-2.

²⁸ UNIVERSUM, *Všeobecná encyklopedie. 8. díl, R-So*. Praha. Odon. 2001. s. 620.

²⁹ MAŘÍKOVÁ, H. PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha. Karolinum. 1996. s. 1017.

4 Žákovský sociolekt

Žákovským sociolektem rozumíme jazyk typický pro skupinu tvořenou žáky povinné školní docházky, tedy devítiletých škol. Tento jazyk je vázán na školní prostředí, ale má značný přesah i mimo něj. Žákovský sociolekt je také možno definovat jako nespisovnou slovní zásobu žáků, která označuje jevy ve školním prostředí i mimo něj, kterou žáci užívají v běžném /zejména neformálním/ mluveném /zřídka ve psaném/ projevu.³⁰

Hovoříme-li o žákovském sociolektu, je zřejmé, že jeho autory jsou převážně děti a mládež. To znamená, že jeho tvůrci jsou lidé s velkou fantazií, originalitou s touhou vytvořit něco revolučního, provokativního. Jsou to lidé citliví, milující vtip a v neoficiálním prostředí si libující v necenzurovaném a volném projevu.

Žákovský sociolekt má v mnoha aspektech blízko k sociolektu studentskému, od něho se liší primárně menší slovní zásobou, která je logicky daná mladším věkem žáků.³¹

Studentskému sociolektu, tedy sociolektu studentů středních a vysokých škol, je ovšem v odborné literatuře věnována mnohem větší pozornost. Po druhé světové válce se jím zabývali například Lumír Klimeš, Bohumír Dejmeke nebo Bedřich Téma.

Žáci na prvním stupni základní školy tvoří specifickou skupinu i tím, že značnou část mluvy děti tohoto věku přejímají od starší mládeže a od dospělých. Samozřejmě jsou žáci také tvůrci vlastních výrazů. V naprosté většině se sociolektová mluva objevuje v mluveném projevu, lze ji však nalézt i ve psaném projevu, a to zejména v denících, dopisech/psaníčkách a prostřednictvím komunikačních technologií.³²

4.1 Prostředí žákovského sociolektu

Při zkoumání určitého sociolektu je důležité vymezit prostředí, ve kterém vzniká. V tomto případě se jedná o prostředí školy, konkrétně 1. stupně základní školy (1. až 5. ročník).

Toto prostředí je význačné svým nízkým stupněm uzavřenosti. Ačkoli sociolektovou mluvu užívá jasně daná a uzavřená skupina, její exkluzivita není nijak výrazná.

³⁰Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1988. s. 149-150.

³¹ Hubáček, J. *O českých slanzích.* Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 92.

³² Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1988. s. 134.

To vyplývá i z toho, že není složité se do této skupiny dostat, není to výsadou, naopak je to povinné a zcela běžné. Exkluzivita narůstá ve chvíli, jedná-li se o výběrové školy, střední školy, vysoké školy. Právě kvůli nízké exkluzivitě je tedy velká možnost úniku výrazů do jiného prostředí a naopak i velká možnost přejímání výrazů z jiného prostředí. Školní prostředí je netypické tím, že se nejedná ani o čistě profesní, ani o čistě zájmovou skupinu. Při nástupu do povinné školní docházky je jediné, co členy této skupiny spojuje, věk. Mezi žáky jsou malé věkové rozdíly a skupina (třída/ročník) je tedy téměř věkově homogenní. To, že jsou žáci na stejné věkové úrovni, předpokládá i fakt, že budou stejně zralí, budou mít podobnou slovní zásobu, psychickou vyspělost atd., nedochází zde tedy ke generačním rozdílům, ke kterým může dojít například v zaměstnání, kde se mohou v jedné kanceláři sejit 20letá žena s ženou 70letou. V tomto prostředí nevzniká komunikační bariéra z hlediska věku.³³

Školní prostředí má některé rysy společné i s prostředím vojenským. Proto i žákovský sociolekt má s vojenským některé rysy společné. Konkrétně to je nedobrovolnost pobytu ve škole, kterou někteří žáci pociťují, strach a autorita vyzařující z některých kantorů vedoucí k antipatii. Děti a dospívající dovedou být mnohdy velmi krutí, a tak často dochází k silnému tlaku uvnitř skupiny, ačkoli na rozdíl od vojenského prostředí zde nejsou tak časté fyzické projevy. Případy šikanování, zejména v psychické oblasti, jsou však velmi časté. Žákovský sociolekt je tvořen i výrazy argotickými. Dle studií ale argotické prvky z mluvy žáků s moderní dobou spíše ustupují. Předpokládá se, že se toto děje v závislosti na uvolnění atmosféry v nové škole a oproštění školy od strachu, fyzických trestů a přehnaně důkladného vyžadování kázně a poslušnosti. Žákovský sociolekt je na rozdíl od sociolektu profesního velmi proměnlivý a dynamický. Mění se již v průběhu jedné generace.³⁴

Na rozdíl od kolektivu pracovního je tento kolektiv tvořen jen na krátkou dobu. Žáci dále pokračují na vyšší stupeň, nebo na další školy, kde utvářejí prostředí nové. Přebírají ale výrazy z prostředí minulého, a tak dochází k neustálému mísení sociolektů různých specifických skupin. V tomto věku ale velmi funguje odposlouchávání, napodobování

³³ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. s. 92.

³⁴ NAKLADATELSTVÍ MAXDORF. *O češtině, hlavně o té nespisovné*. [online]. [cit. 5. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_cestine.html

a neoficiální předávání tradic. Ačkoli se tedy slang neustále a rychle vyvíjí, jedná se spíše o nabalování a neustálou obměnu starých výrazů.

Stejně jako studentský je i žakovský život velmi pestrý a proměnlivý. Sociolekt žáků vzniká spolu s životem školy. Odrazí se na něm například změna pedagoga, nové předměty, vývoj učiva atd.³⁵

4.2 Druhy výraziva sociolektu žáků

Studentský sociolekt se překrývá se sociolektem mládežnickým. Jelikož je v České republice povinná školní docházka, všechny děti jí schopné ve věku od 6 do 15 let jsou automaticky žáky. Přesto je však nutné připomenout, že dětská mluva není to samé jako sociální mluva žakovská, a že existuje dvojitý chápání pojmu žakovský sociolekt.

V širším pojetí se jedná o lexikální vrstvu výrazů, které žáci běžně používají, většinou v neformálním projevu. V užším pojetí pak o takový soubor výrazů, které se nutně vztahují ke školnímu prostředí.

Z hlediska těchto pojetí je důležité vymezit následující druhy výraziva:

- Výrazy, které vznikly v jiném než školním prostředí, ale používají se v něm. Pokud se tyto výrazy mají řadit do žakovského sociolektu, musí být součástí života žáků.
- Výrazy, které se vyskytují ve všech školních prostředích, tzv. obecně platné žakovské výrazy.
- Výrazy, které se užívají specificky v dané škole.
- Výrazy, které jsou užívány pouze v některé lokaci. V této rovině můžeme vnímat propojení sociolektové a dialektové mluvy.³⁶

³⁵ MILAN BÁČA. K výzkumu studentského slangu. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531>

³⁶ MILAN BÁČA. K výzkumu studentského slangu. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531>

4.3 Jazykové zvláštnosti žákovského sociolektu

Milan Báča ve svém článku v časopise Naše řeč vymezuje základní jazykové zvláštnosti studentského sociolektu – zejména slangových výrazů, tyto vlastnosti mohou být až na výjimky srovnatelné se zvláštnostmi sociolektu žákovského.

Bohatá ironie a dysfemismus

Sociolektové výrazy žáků mívají velmi často hodnotící, pejorativní význam. K ironii a sarkasmu děti, jak uvádějí studie, dospívají kolem 8. - 10. roku života, někdy dříve.³⁷ Nadsázka ironie a sarkasmus jsou tedy spíše znaky studentského sociolektu. Dětský humor je poněkud přímočařejší.

Expresivní výrazy

Studentský i žákovský sociolekt užívá především expresivních výrazů. Neexpresivních výrazů se v této vrstvě jazyka nachází velmi málo. Expresivita může být negativní nebo pozitivní. Mnoho expresivních výrazů při běžném užívání svou expresivitu ztrácí.

Nestabilita a dynamičnost

Studentský i žákovský sociolekt je velmi nestabilní a jeho vývoj velmi dynamický. To vyplývá z povahy skupiny a prostředí. Slovník uživatelů se neustále aktualizuje a vyvíjí.

Synonymičnost výrazů

Tento znak vyplývá z potřeby uživatelů vymyslet silnější výraz než výraz stávající. Často výraz ztratí svou expresivitu a skupina cítí potřebu nahradit ho výrazem silnějším a údernějším. Starší výrazy ale většinou nezanikají, a tak pro jedno slovo mohou vzniknout desítky různých výrazů.

Šíření

Žákovský sociolekt je obohacen výrazy toho studentského a naopak. Každý student prošel prostředím žákovským a výrazy z tohoto prostředí s sebou nese dál. Naopak žáci přejímají spoustu studentských výrazů nápodobou starších. Žákovský sociolekt se šíří mezi dětmi mimo školní prostředí, např. v zájmových kroužcích a při zábavných činnostech. Není také nic podivného, že žákovský slang brzy pochytí i rodiče dětí a učitelé. Není nic

³⁷ REDAKCE ČRO LEONARDO. *Malé děti rozumějí ironii.* [online]. © 15. 9. 2010. [cit. 28. 1. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/zpravy/_zprava/784101

neobvyklého na tom, ptá-li se babička vnoučete: „Tak co, dostal jsi už nějakou kouli?“ nebo když se maminka dítěte dotazuje: „Máte dnes nějaký domácák?“ nebo „Tak jaké známky budou na výzo?“.

Individuálnost

V žákovském a studentském slangu najdeme spoustu výrazů používaných pouze individuálně.³⁸

4.4 Kategorizace výrazů studentského a žákovského sociolektu

Při četnosti a různorodosti výrazů žákovského sociolektu cítíme potřebu tyto výrazy nějak kategorizovat. Velmi přehledná je kategorizace ve studii uvedené Ústavem pro jazyk český. Do těchto kategorií se dá rozčlenit většina sociolektových výrazů žáků základních a vyšších škol. U každé kategorie je uvedeno několik příkladů.

1. **Názvy škol:** Sociolektové výrazy označující školu bývají často motivovány potřebou zesměšnění a zlehčení instituce (nalejvárna, ústav), potřebou zkrácení názvu pro jednodušší užívání slova (základka, zuška).
2. **Označení žáků a studentů:** Nejčastěji se tato označení tvoří podle ročníků a tříd (prvňák, druhák, béček, áčák atd.) nebo jejich zaměření (sportovkáři, dramatařáci atd.).
3. **Názvy forem studia:** Tyto výrazy se stahuje pouze k sociolektu studentů vysokých škol (dálkař, dálkáč, kombiňák, geronták).
4. **Názvy budov, místností a zařízení školy:** Vznikají výrazy, jejichž úkolem je usnadnit a zrychlit komunikaci. Další motivací může být potřeba do běžně užívaných slov vnést trochu humoru a podpisu skupiny (laborka, kolečko, věcěčko, hajzlíky apod.).
5. **Názvy oborů, předmětů a disciplín:** ve slangových názvech předmětů se často odráží strach/odpor z předmětu nebo jeho oblíbenost (matice, matka). Dalším motivem je zkrácení názvů (mát'a, čějina, občanka) a vnímat mezi sociolektovými názvy jednotlivých předmětů můžeme i velkou snahu o systematickost (přírodák-dramaták, fýza-chéma).

³⁸ MILAN BÁČA. K výzkumu studentského slangu. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531>

6. **Názvy forem vyučování a činností:** Tato kategorie se skládá z jednoslovných a zjednodušených názvů vyučovacích forem (laborky, kroužek, kolečko). Populární je tyto formy zesměšňovat (terapie, posezení dvanácti měsíčků, hokusy pokusy).
7. **Názvy forem hodnocení znalostí a prací žáků:** Zde opět hraje velkou roli zlehčení názvu činnosti pro žáky většinou neoblíbené. Tyto výrazy často přejímají i učitelé, právě se snahou zlehčit situaci. Přejde-li učitel do třídy se slovy: „Dnes si napíšete Souhrnnou zkoušku z českého jazyka.“, zní to jinak, než přijde-li a řekne: „Dnes si napíšeme souhrnku.“ (písemku, testík, opakovačku, opáčko, pětiminutovku).
8. **Příprava žáka na vyučování:** Tyto výrazy se často objevují v prostředí domova, přejímají je tedy i rodiče apod. (domácák, refik).
9. **Názvy známek a prospěchových stupňů:** Proces známkování a známka může žáky často stresovat, proto jí vymýšlejí různé názvy, které nesou humor a situaci nadlehčují (koule, čtverec, za plnej). V případě výborné známky se její význam výrazem naopak zveličuje (jednička jako bič).
10. **Charakteristiky studentů:** Děti v tomto věkovém období a v tomto prostředí mají tendenci se diferencovat. Vytváří menší skupinky, pojí je společný zájem apod. Nebo naopak něčím individuálním zaujímají pozornost ostatních. Ostatní cítí potřebu obě tyto varianty pojmenovat (bedna, borec, šprt, myslivna, šrotna, šašek, fífleny).
11. **Názvy osob, pedagogů, zaměstnanců školy a jejich charakteristiky:** Jedná se o pojmenování osob, které mají mít autoritu a komunikace s nimi je často velmi formální a řízená. I způsob jejich oslovení bývá striktně nakázaný. Přesně tohle žáky svádí k nejrůznějším pojmenováním mimo formální projev a v naprosté většině za zády těchto osob (tříďas, úča, říd'a, kápo, souška učitelka).
12. **Organizace studia a školního roku:** Největší část těchto výrazů tvoří výrazy označující prázdniny, jakožto období očekávané, posvátné (prázky, pololetky, jarnáky, holidějsky).
13. **Pomůcky a vybavení:** Označení pro pomůcky a vybavení třídy (interaktivka).

14. **Věci a činnosti související se studiem a životem studentů:** Toto platí spíše pro studenty vysokých škol. V rámci škol základních bychom na podobnou úroveň mohli zařadit spíše mimoškolní aktivity, tréninky, pobyt ve školení družině atd. (družá, ájina, jít na klavír, jít po o).

15. **Činnosti a stavy**

V této kategorii se skrývá značné množství sociolektových označení pro různé činnosti. Například pro učení (šrotit se, šprtat se, biflovat se), pro zvládání/nezvládání učiva (dávat si to, válet, perlit, nechytat se), pro oznámkování (slíznout to, koupit to), pro opisování (obšlehnout, obškrábnout), pro propadnutí do nižšího ročníku (rupnout, prolítnout, proletět), pro chození za školu (zasklít to, zatáhnout to) a mnoho dalších.³⁹

Seznam je potřebné doplnit několika kategoriemi. První z nich je na pomezí argotu a slangu, již dříve zmíněná „tajná dětská řeč“ (vkládání slabik, používání začátečních písmen, slabik apod.). Dále v literatuře chybí kategorie nezbytná pro toto století, kategorie zahrnující slangové výrazy vytvářené při používání komunikačních technologií (SMS, Facebook, email, chat), které mají velký přesah do běžné mluvy nejen u dětí mladšího školního věku. Důležitou kategorií jsou i pozdravy. Různé sociální skupiny používají vlastní pozdravy a zvláště v období prepuberty je paleta pozdravů velmi pestrá. Svá specifika má i malá skupina výrazů přejatých z médií, hlášek z filmů apod.

Následující podkapitoly se věnují některým důležitým a zajímavým kategoriím výrazů sociolektu.

4.4.1 Dětská tajná řeč

Dětská tajná řeč je argotická součást žakovského sociolektu. Jedná se buďto o výrazy, jejichž základní funkcí je nečitelnost pro neuživatele příslušného sociolektu (např. smyšlené názvy míst, která by měla zůstat dospělým utajena, používání pouze prvních písmen slabik apod.), nebo o různé šifry, které jsou užívány buďto v psané nebo mluvené formě. Nejčastější formou bývá vkládání slabik do slov. Pro příklad - slovo jahoda může znít jako čo-ja-čo-ho-čo-da, ja-nga-ho-ngo-da-nga atd. Často se pro znesnadnění dešifrace obsahu zaměňují samohlásky, pro příklad ze slova jahoda můžeme

³⁹ MILAN BÁČA. K výzkumu studentského slangu. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531>

získat: jihydy, jehede, jahada, johodo apod. Tyto jazykové hříčky, ač zprvu používané jako tajný jazyk, se pro jejich uživatele často stávají spíš zábavou a hrou. Motivací pro vytváření tajného jazyka bývá i vzrušení z používání zakázaných výrazů a vulgarismů, které k tomuto věku z hlediska psychického vývoje patří. Často děti vnímají jako velkou výhru obejití daných pravidel autorit. Vznikají pak „nepostihnutelné“ výrazy jako: „Jdi do Pé.“, „Jdi do pr.“ aj. Svůj vlastní jazyk mají i tzv. psaníčka, která si žáci vyměňují například při vyučování. Pro případ, že by se psaníčko dostalo do rukou nežádoucí osoby, vznikají různé šifry – změna sledu písmen a slabik, systematické prokládání písmen, psaní pozpátku apod. V této kategorii se fantazii meze nekladou a děti dokážou být skutečně velmi kreativní.

4.4.2 Přezdívky

Značnou část slovní zásoby žákovského sociolektu tvoří přezdívky. V kategorizaci se tomuto jevu věnuje především bod 11 a 10. Přezdívky jsou ale natolik význačné a zajímavou kategorií, že si zaslouží hlubší pohled.

Přezdívka je neoficiální jméno konkrétní osoby. Většinou přezdívka vzniká v rámci zájmové nebo profesní sociální skupiny, která dotyčnou osobu dobře zná. Nejčastěji se objevují v sociolektu tramském nebo sportovním. Velkou oblibu ale mají právě i v sociolektu žákovském a studentském.

Nejčastěji se jedná o zkomoleninu jména, výraz pro specifický osobnostní rys nebo o kombinaci obojího. Často dochází k záměně nebo ztotožnění výrazů hypokoristikon a přezdívka. Přezdívkou nazýváme pojmenování dané někomu vedle jeho náležitého jména, kdežto hypokoristikon je domácí podoba rodného jména. L. Klimeš dělí přezdívky na:

- přímé
- vzniklé přenesením pojmenování
- vzniklé překroucením jména

Funkce přezdívek nelze vyložit bez předchozí znalosti poměrů, při kterých vznikala a ve kterých přetrvává a je užívána. V případě, že je přezdívka dešifrována bez znalosti těchto faktů, ztratí na svém významu, na svém záporném či kladném citovém akcentu, nebo nabere význam zcela nový. Některé přezdívky zůstanou v uzavřeném okruhu lidí, jiné se dostanou za jeho hranice a přerostou ho.

Přezdívky vznikají ze dvou důvodů:

- 1) Z důvodů identifikačních: Rozlišují se dvě podoby jednoho jména.
- 2) Z expresivní situativnosti: Přezdívky, které vzniknou většinou spontánně z jisté situace. Tyto přezdívky bývají doprovázeny silným citovým nábojem, který se ale často s šířením ztrácí.

Přezdívky odráží charakter sociální skupiny a vztahy mezi jednotlivými členy.⁴⁰

Ve školním prostředí vznikají často přezdívky učitelů. Učitelé získávají přezdívky dle tělesných dispozic (Pind'our, Tlustoprška, Tlust'och, Špejle), podle duševních vlastností (Kráva, Herodes, Vlčice), nebo spojením obojího (Budha, Semetrika). Často se přezdívky tvoří podle oblečení, které má učitel/ka ve zvyku nosit. Například bude-li mít učitelka oblibu v kožešinách, může získat přezdívku Liška, nosí-li koženou sukni, může být třeba Domina. Dalším důvodem k vytvoření přezdívky bývají často opakovaná slova. Oslovuje-li např. učitelka často své žáky „zlatička“, může sama získat přezdívku Zlatičko. Ideálním příkladem je například známý major Terazky z knihy Černí baroni od Miloslava Švandrlíka. Někteří učitelé si vyslouží přezdívku vzhledem k častěji opakované školní látce (Prvosenka, Broukofil). Často přezdívka učitele může vycházet z přezdivek, které on sám dává svým žákům. Například bude-li učitel své žáky nazývat zvěřincem, může být nazván Myslivcem nebo Lovcem divé zvěře. Dalším častým důvodem jsou zvyky učitele – učitel, který pije každou hodinu čaj z velkého hrnku, je nazván Čajíčkem. V neposlední řadě jsou přezdívky tvořené ze jmen. A to jednak z příjmení, většinou změnou koncovky nebo zdobnělinou (Rompus, Vořech, Nováčice, Nožka), jednak z křestního jména (Bohoušek, Svatá Anna).⁴¹

4.4.3 Sociolekt uživatelů textových zpráv a nových komunikačních technologií

„SMS slang“ v dnešní době vytváří důležitou a značně specifickou skupinu sociolektu dětí a teenagerů. Vzhledem k četnosti tohoto druhu komunikace mládeže a dětí se jedná o velmi rozšířený druh sociolektu, který budí pozornost mnoha jazykovědců a sociologů, kterou si jistě zaslouží. Zpravidla se jedná o zkratky, hovorová slova, anglické výrazy, vynechávání mezer apod. Ačkoli se zdá, že užívaný jazyk komunikaci usnadňuje, mnohé

⁴⁰ Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni. 7. - 9. února 1995.* Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. s. 60-66. ISBN 80-7043-181-4.

⁴¹ V.H. *Ještě studentská jména dávaná profesorům.* [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2881>

studie toto vyvrací tvrzením, že čtení zpráv psaných populárním zkratkovým slovníkem dětem trvá déle a dokonce zlepšuje jazykové schopnosti dětí více, než u zpráv psaných normálním jazykem. Jiní odborníci jsou však přesvědčeni o opaku a tento jazyk nazývají plochým, zkratkovitým a bez fantazie. Tento jazyk se mnohdy promítá i v běžné komunikaci. Nikdo se tedy nemůže divit, odpoví-li mu 10leté dítě na poděkování: „Nz.“. Právě zkratky jsou v tomto druhu komunikace nejčastěji používány. Již zmíněné NZ je zkratkou pro „není zač“. Jako další příklady možno uvést: NN (ne ne), JJ (jojo), MMNT (moment), NJN (no jo no) atd. Specifickým znakem této mluvy jsou také slova prokládaná číslicemi, jejichž zvuková stránka odpovídá potřebným hláskám ve slově. Příkladem je například „Z5“ (zpět). V angličtině je to například: 4U (for you), 1DRFL (wonderful).⁴²

Vzhledem k tomu, že se tyto výrazy objevují i u žáků 1. stupně základní školy, je potřeba zmínit, že Facebook ve svém prohlášení o právech a povinnostech uvádí, že ho nemohou užívat děti mladší 13 let. Toto pravidlo ale není těžké obejít, takže spousta dětí pod 13let tuto stránku aktivně navštěvuje, mnohdy bez vědomí rodičů.⁴³

Následující tabulka obsahuje některé vybrané zkratky z komunikačních technologií.

⁴² TEREZA MERA VÁ. IDNES. *Slang textovek straší češtináře. A zlepšuje schopnosti dětí.* [online]. ©4. 8. 2011. [cit. 22. 12. 2015]. Dostupné z: http://mobil.idnes.cz/slang-textovek-strasi-cestinare-a-zlepsuje-schopnosti-deti-pqy-/mob_tech.aspx?c=A110803_161028_mob_tech_mer

⁴³ FACEBOOK. *Prohlášení o právech a povinnostech.* [online]. [cit. 5. 3. 2015]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms>

Tabulka 4: Zkratky komunikačních technologií

České zkratky	
JJ	Jo jo
NN	Ne ne
NJN	No jo no
NZ	Není zač
TTJ	Tak to jo
Z5	Zpět
MMNT	Moment
TVL	Ty vole
Anglické zkratky	
WTF	What the fuck
OMG	Oh my god
BTW	By the way
U	You
W8	Wait

Zdroj: TEREZA MERA VÁ. IDNES. *Slang textovek straší češtináře. A zlepšuje schopnosti dětí.* [online]. ©2006 [cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z:

[nhttp://mobil.idnes.cz/slang-textovek-strasi-cestinare-a-zlepsuje-schopnosti-deti-pqy-/mob_tech.aspx?c=A110803_161028_mob_tech_mer](http://mobil.idnes.cz/slang-textovek-strasi-cestinare-a-zlepsuje-schopnosti-deti-pqy-/mob_tech.aspx?c=A110803_161028_mob_tech_mer)

Komunikace nikdy nebyla tak snadná. Děti již od raného věku využívají nejen SMS, ale i emailu, messengerových aplikací, chatu a sociálních sítí. Uživatelé internetu tvoří jednu velkou zájmovou skupinu, která vlastní svůj sociolekt. Internetový sociolekt vzniká při neformální komunikaci na internetu. Většina výrazů je mezinárodní, jedná se nejvíce o anglické názvy. Stejně jako u SMS i tady jsou velmi časté zkratky. Děti stráví na internetu i několik hodin denně. Není tedy divu, že internetová mluva se prolíná s mluvou běžnou, původně internetový sociolekt se významně promítá v sociolektu žáků již na prvním stupni školy.

4.4.4 Pozdravy

Pozdrav je projev úcty, přátelství a dobrých úmyslů, předává se ritualizovaným gestem/neverbálně nebo slovy/verbálně.⁴⁴

Verbální úroveň je zajímavou součástí sociolektu. Společnost přijala a přijímá celou řadu neformálních pozdravů. Příkladem mohou být následující, veřejně známé: „Ahoj!“, „Čau!“, „Čús!“, „Zdravíčko!“, „Brýtro!“, „Nazdar!“, „Zdarec!“. Od nich se často odvíjejí pozdravy tvořené jako slovní hříčky. Právě ty ve školním sociolektu tvoří zajímavou součást slovníku, většinou podléhají módním trendům. Například: „Čágo bélo!“, „Čauky mňauky!“, „Zdarec palec!“, „Tě péro!“, „Čus bus!“, apod. Různé skupiny, ať už profesní, zájmové či společenské, tvoří a užívají vlastní pozdravy, některé se pro skupinu stávají dokonce symbolem (například vodácké „Ahoj!“ nebo myslivecké „Lovu zdar!“).

4.4.5 Nadávky/vulgarismy

Častými výrazy v neformálním projevu dětí mladšího školního věku bývají i vulgarismy - nadávky. Motivace k jejich používání je mnoho. Touha zapadnout do kolektivu, potřeba šokovat, touha užívat slova, která jsou doma i na veřejnosti tabu, nápodoba dospělých, překračování hranic. Děti nadávkami ale také často jen testují hranice, platnost norem a hodnot a zkouší, co si mohou dovolit. Pokud se výrazy stanou nezajímavými, přidávají děti do svého slovníku silnější slova. To je mimo jiné důvod, proč je paleta vulgárních výrazů a nadávek i u dětí tak pestrá. Společnost považuje používání vulgarismů obecně za nevhodné. To je pro děti velkým lákadlem a často se snaží společnost šokovat. Intenzita používání těchto výrazů ale také vede k jejich zevšednění a k ztrátě jejich expresivity (např. oslovení „ty vole“). Oblíbenými nadávkami jsou nadávky z názvů zvířat (např. kráva, prase, tele, opice apod.). Podle výzkumu Ústavu pro jazyk český jsou nejrozšířenějšími nadávkami slova: „debil“, „hovado“, „blbec“ atd. Novým zdrojem nadávek této generace jsou často vulgární výrazy jiných jazyků, nejčastěji anglické.⁴⁵

⁴⁴ WIKIPEDIE. Pozdrav. [online]. ©8. 12. 2014. [cit. 22. 1. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pozdrav#Verb.C3.A1ln.C3.AD_pozdravy

⁴⁵ AKTUÁLNĚ.CZ. Tydýt! Socko! Lamo! Tak klejí děti. [online]. [cit. 3. 3. 2015]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/tydyt-socko-lamo-tak-kleji-deti/r~i:article:88249/>

4.4.6 Výrazy přejaté z médií

Zvláštní skupinu v mluvě dospívajících a dětí (a nejen v jejich) tvoří výrazy přejaté z různých médií, nejčastěji z televize, internetu, filmů a seriálů. Vliv médií na děti je velký. Faktem je, že jednou z nejčastějších forem učení dětí je nápodoba. Proto vzniká spousta diskuzí, zda děti přejímají i sklony k násilí, předčasně se zajímají o sex apod. Jisté je, že děti slyší spoustu různých výrazů a hlášek, které přejímají. Například z dětmi oblíbeného seriálu Simpsonovi se do běžné mluvy dětí a mládeže přenesly výrazy jako: „ty jeden mrňavej“, „páček shledáček“ aj. Zajímavým příkladem je i pozdrav „Čágo bélo šilenci!“, který se objevil roku 1994 v pořadu ESO vysílaném TV Nova, a který se brzy stal fenoménem přetrvávajícím až dodnes. Podobným fenoménem byla i reality show Vyvolení a výraz „to je fičák“, který se díky médiím velmi rozšířil. Děti z filmů a seriálů často také přejímají přezdívky.

4.5 Internetový výzkum slangu na základních a středních školách

Roku 2006 se celkem 461 škol v České republice zapojilo do internetového výzkumu, který sponzorovaly Factum Invenio, BEL Sýry Česko, výrobce sýrů Veselá kráva, a jako odborný garant byl přítomný Ústav pro jazyk český AV ČR. Dotazníky vyplnilo 27 000 žáků základních a středních škol. Vzhledem k tématu této práce bohužel – nejednalo se o děti na 1. stupni ZŠ, ale o děti a mládež od 12 do 16 let. Vzhledem k tomu, že je to aktuálně nejrozsáhlejší a nejpřístupnější výzkum dětského slangu, je v této podkapitole uvedeno několik zásadních získaných informací pro porovnání s výzkumem této práce. Jak již bylo zmíněno, děti rády napodobují své starší spolužáky, a tak by se mělo i ve slovníku mladších žáků objevit četné množství výrazů od žáků 2. stupně ZŠ.

Jako příklad výsledků výzkumu poslouží dva vybrané výsledky zpracovaných odpovědí žáků. V následující tabulce jsou dle popularity označeny pozitivní výrazy pro kamarády. V Praze a Středočeském kraji převládá spojení „seš hustej“ a „seš dobrej“.

Tabulka 5: Internetový výzkum žákovského slangu I.

dobrý	12,4 %
hustý	10,8 %
borec	10,4 %
super	5,9 %
machr	3,5 %
ty vole	3,0 %
frajer	2,8 %
týpek	2,2 %
skvělý	1,6 %
king	1,1 %
hezký	1,0 %
ty krávo	1,0 %
jiné	44,3 %

Zdroj: ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Žákovský slang*. [online]. ©2006.

[cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z:

[web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../\\$File/prezentace_TK.ppt](http://web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../$File/prezentace_TK.ppt)

Následující tabulka naopak shrnuje oblíbená negativní označení kamarádů.

Tabulka 6: Internetový výzkum žákovského slangu II.

údaje v %	když je nemáš rád(a)	když se na ně zlobíš	když je chceš urazit
debil	8,9	8,5	7,2
blbec	7	7,5	5,9
kráva	3,7	2,4	2
kretén	2,6	3,1	2,7
vole	2,1	2,7	2,1

Zdroj: ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Žákovský slang*. [online]. ©2006.

[cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z:

[web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../\\$File/prezentaceTK.ppt](http://web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../$File/prezentaceTK.ppt)

5 Vybrané oblasti sociolektu žáků na 1. stupni základní školy - výzkum

5.1 Úvod

V praktické části této práce jsem často vycházela z nashromážděných informací části teoretické. Jak již ale bylo řečeno, sociolekt je živá, neustále se aktualizující oblast jazyka, a proto je při jeho zkoumání vedle teorie nevyhnutelně třeba praxe. Pozorování sociolektu přináší spoustu zajímavých podnětů z hlediska jazykovědného, psychologického i sociologického. Výsledky průzkumů sociolektu často překvapí a potvrdí zajímavost této jazykové oblasti. Vzhledem k tomu, že se sociolekt objevuje převážně v mluvené formě a vzhledem ke spontánnosti projevu v neformální komunikaci není jednoduché jeho výrazy zachytit. Právě to je ale pro jazykovědce výzvou, tato oblast je stále v popředí zájmu a pro její proměnlivost je třeba výzkumy provádět a aktualizovat je.

Rozhodla jsem se položit několik otázek zabývajících se žakovským sociolektem právě jeho uživatelům, žákům prvních až pátých ročníků základních škol a jejich učitelům.

5.2 Cíle a hypotézy výzkumu

Cílem této výzkumné práce bylo získání vzorku výraziva žakovského sociolektu a potvrzení hypotéz stanovených na základě studia teoretických poznatků. Výzkum se zabýval několika vybranými oblastmi sociolektu. Tyto oblasti byly vybrány z hlediska zajímavosti a aktuálnosti. Jsou jimi především specifické pozdravy žáků 1. stupně základní školy, pozitivně/negativně hodnotící slangové fráze této sociální skupiny, užívání nadávek dětmi mladšího školního věku, užívání přezdívek, argotické oblasti sociolektu – dětská tajná řeč, slangové výrazy vybraných kategorií a sociolekt komunikačních technologií.

Hypotéza č. 1: Žáci 1. stupně základní školy užívají vlastní specifické pozdravy, měřítkem jejich popularity je míra originality, provokativnosti a humoru.

Hypotéza č. 2: Žáci 1. stupně základní školy užívají slangové hodnotící výrazy, umí se navzájem ocenit vlastním jazykem.

Hypotéza č. 3: Žáci 1. stupně základní školy používají široké spektrum nadávek a vulgarismů. Silnější výrazy mají v oblibě spíše skupiny chlapců. Žáci tyto výrazy užívají především kvůli společenskému přijetí, často tyto výrazy bývají zbaveny

expresivity a používány v nadsázce a pro pobavení ostatních. Žáci 1. stupně vulgárně nebo hanlivě nazývají i své rodiče.

Hypotéza č. 4: V rámci dané sociální skupiny se užívá a vzniká velké množství přezdívek.

Hypotéza č. 5: Sociolekt žáků 1. stupně základní školy obsahuje výrazné argotické prvky, například tajnou řeč.

Hypotéza č. 6: Žáci vymýšlí a užívají specifických výrazů pro známky a předměty ve škole. Z jazykovědného hlediska se jedná především o zkracování, z psychologického hlediska o odlehčení stresujících faktorů (zlehčení úspěchu/neúspěchu, zlehčení ne/obávaných předmětů).

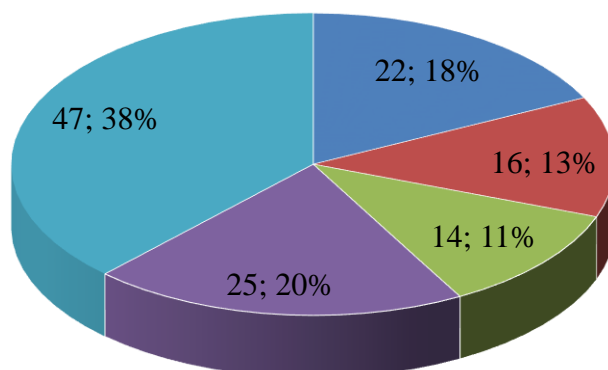
Hypotéza č. 7: Děti mladšího školního věku používají sociolekt komunikačních technologií. Sociolekt komunikačních technologií se prolíná do sociolektu žákovského.

Hypotéza č. 8: Žáci dokážou rozeznat formální a neformální komunikaci a svůj jazyk jí přizpůsobí.

5.3 Výzkumný vzorek a organizace výzkumu

Vytvořit reprezentativní vzorek respondentů nebylo příliš obtížné, jelikož se jedná o sociální skupinu transparentní, jasně danou a ohraničenou. Potřeba bylo oslovit více škol, aby výsledky výzkumu byly obecné, a ve vzorku respondentů obsáhnout všechny ročníky, tedy zahrnout do výzkumu děti prvních až pátých tříd. Výzkum probíhal na 3 pražských základních školách: ZŠ Rakovského (<http://www.zsrakovskeho.cz/>), ZŠ TGM (<http://zstgm7.tyger.cz/>) a ZŠ Brána jazyků s rozšířenou výukou matematiky (<http://www.brana-jazyku.cz/>). Výzkum probíhal formou dotazníků (viz příloha), které jsem v jednotlivých třídách předkládala s diskusním úvodem. V první třídě byl výzkum obtížnější, místo dotazníku jsem zde zvolila formu rozhovoru a diskuze, výsledky jsem zapisovala (viz přílohy). Struktura otázek byla stejná jako u dotazníku pro ročníky vyšší, dostalo se mi tedy odpovědí na stejné otázky. Výzkum probíhal 2. 2. 2015 – 20. 2. 2015 a jeho vyhodnocování trvalo cca 5 dní. Celkový počet respondentů byl 124. Z toho v 1. ročníku, jehož výzkum jsem prováděla zvlášť, bylo 22 dětí. Respondentů z 2. – 5. ročníku tedy bylo 102. Z toho 47 dívek a 55 chlapců. Z 2. ročníku bylo 16 respondentů, z 3. ročníku 14 respondentů, ze 4. ročníku 25 respondentů a z 5. ročníku 47 respondentů. 2. dotazník pro učitele vyplnilo 7 třídních učitelů tázaných žáků.

Graf 1: Rozdělení respondentů dle ročníků

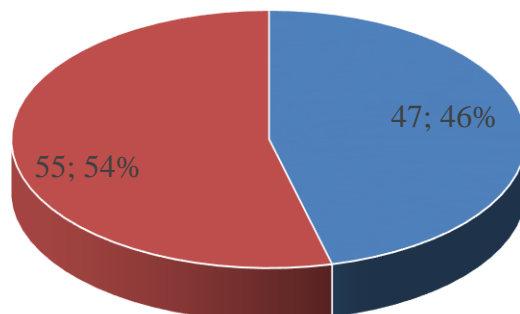

■ 1. ročník ■ 2. ročník ■ 3. ročník ■ 4. ročník ■ 5. ročník

ZDROJ: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 124 (žáci 1. – 5. ročníků)

Graf 2: Rozdělení respondentů dle pohlaví

■ Dívky ■ Chlapci

ZDROJ: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102 (žáci 2. – 5. ročníků)

5.4 Výzkumná metodika

Byly vytvořeny dva tištěné dotazníky s názvem „Sociolekt žáků 1. stupně základní školy“. Jeden byl určen pro žáky jednotlivých ročníků 1. stupně základní školy, druhý pro jejich třídní učitele (pro komplexnost a doplnění získaných informací). Dotazník pro žáky se skládal z 15 otázek (z toho 2 uzavřené, 3 polouzavřené, 9 otevřených a 1 škála). Tyto otázky byly rozděleny do 7 kategorií pro přehlednější vyhodnocení jejich

výsledků. Dotazník pro učitele byl tvořen z 6 otevřených otázek. Tyto otázky jsem při vyhodnocování rozdělila do 5 skupin. Výzkum u žáků 1. ročníku probíhal formou hromadné diskuze. Jelikož nebylo možné pořídít záznam této diskuze, příkládám pouze popis jejího průběhu (viz přílohy).

5.5 Výzkum a jeho výsledky

Výsledky výzkumu jsou řazeny do 3 oblastí.

I. Výsledky dotazníků pro 2. – 5. ročník základní školy

Otázky v dotazníku byly rozděleny do následujících kategorií:

- A. Pozdravy
- B. Pozitivní hodnocení spolužáků
- C. Nadávky a vulgarismy
- D. Přezdívky
- E. Dětská tajná řeč
- F. Neoficiální názvy předmětů a známek
- G. Zvláštní výrazy uživatelů komunikačních technologií

II. Poznatky třídních učitelů zkoumaných žáků

Otázky dotazníku pro učitele byly rozděleny do následujících kategorií

- A. Žáci 1. stupně a nadávky
- B. Formální komunikace
- C. Slangové výrazy žáků 1. stupně základní školy
- D. Přezdívky
- E. Užívání výrazů žakovského sociolektu a nespisovných výrazů učitelů

III. Výsledky rozhovoru s žáky 1. ročníku základní školy (viz příloha C)

5.5.1 Výsledky dotazníků pro 2. – 5. ročník základní školy

A. Pozdravy

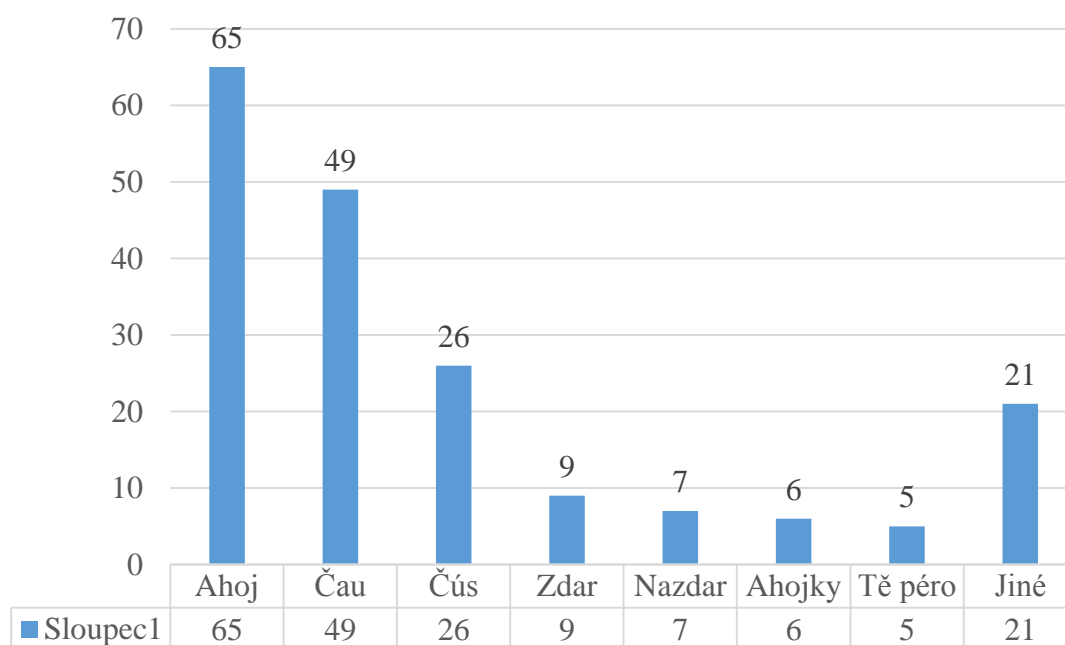
Pozdravy jsou částí sociolektu, která je na denním pořádku. Ve formálním projevu mají žáci většinou jasně dané hranice a používají „předepsaný“ jednotný pozdrav. O to zajímavější je právě škála pozdravů v jejich projevu neformálním. Některé

v rámci něj používané neformální pozdravy jsou společností přijaté a veřejně známé. Jako každá konkrétní sociální skupina ale žáci 1. stupně základní školy užívají i specifických pozdravů, kterých veřejnost neužívá, mnohdy je ani nezná.

První otázka dotazníku pro žáky měla za úkol některé z těchto neobvyklých pozdravů odhalit a zjistit, které z těch veřejně známých jsou ve slovníku žáků 1. stupně základní školy ty nejpoužívanější. Žáci měli nabídku 6 neformálních pozdravů („Ahoj!“, „Čau!“, „Čús!“, „Zdar!“, „Ahojky!“, „Čauky!“) a možnost doplnit jiný, který znají nebo používají. Zakroužkovat i připsat mohli žáci více možností, jelikož cílem této otázky bylo zjistit co největší vzorek různých pozdravů. Z tohoto důvodu nejsou výsledky uvedeny v procentech, ale je uveden počet, kterým byly jednotlivé možnosti označeny. V následujícím grafu jsou uvedeny nejfrekventovanější pozdravy. Na otázku odpovídalo 102 respondentů a každý označil alespoň jednu možnost.

Otázka č. 1: 1. Jak se zdravíš se svými spolužáky?

Graf 3: Neformální pozdravy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Nejčastěji označeným je dle očekávání pozdrav „Ahoj!“, označilo ho 65 žáků ze 102, tedy 64 % dotazovaných žáků. Další často označované možnosti jsou „Čau!“, „Čús!“, a „Zdar!“.

Frekvence méně obvyklých pozdravů u respondentů stoupala ve vyšších ročnících, v celkovém vzorku však převládají veřejně známé neformální pozdravy. I tak se v dotaznících objevila řada zajímavých neobvyklých pozdravů, některé označilo více žáků, některé jen jeden nebo dva. Pravděpodobné je, že v praxi bude jejich výskyt frekventovanější. Nejzajímavější z kategorie „Jiné“ jsou pro zajímavost uvedeny v následující tabulce i přes nízký počet jejich označení.

Tabulka 7: Specifické neformální pozdravy žáků 1. stupně základní školy

Čágo	3x	Čauki mňauki	2x	Le čus	1x
Čágo bélo	1x	Čégo kémo/Čus Kámo	2x	Nazdárek	1x
Čaues	2x	Čus Bus	2x	Servus	2x
Čauky	3x	Čus bus autobus	1x	Těpic	1x

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Oblíbené jsou pozdravy vytvořené rýmem, např. „Čus bus autobus!“. Jak bylo řečeno, některé pozdravy podléhají módním trendům či je děti přejímají z médií. Například pozdrav „Čágo Bélo!“ se objevil v pořadu ESO již v roce 1994. „Čauki mňauki“ je název hitu od české kapely Nightwork.

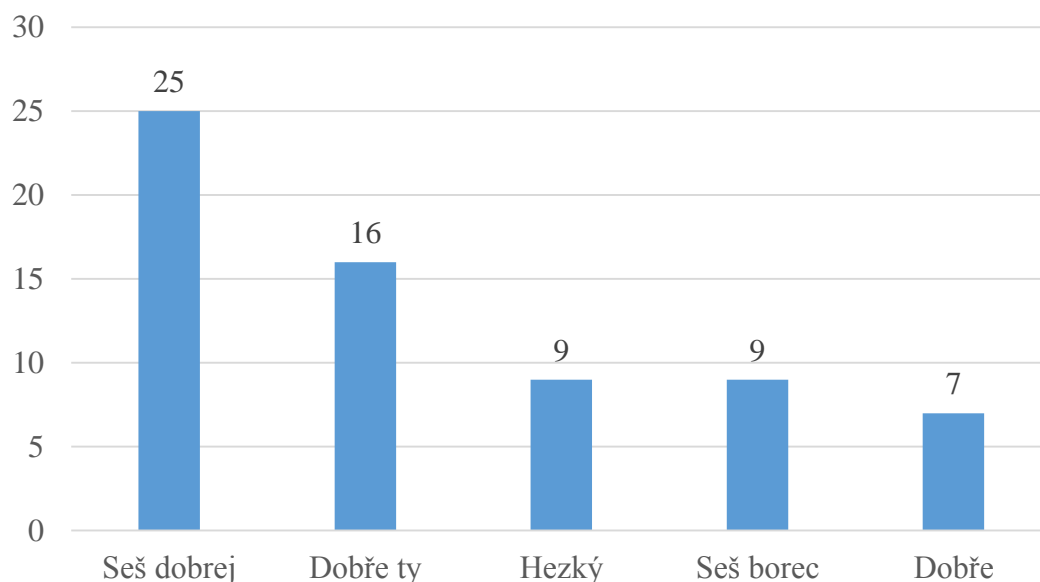
B. Pozitivní hodnocení spolužáků

Výrazy vyjadřující pochvalu či obdiv k osobě jsou u dětí a mládeže velmi časté. Na rozdíl od dospělých, kteří slova chvály nepoužívají příliš intenzivně, děti se rády navzájem usvědčují ve svém postavení a vyjadřují druhému respekt. Žáci mají ve třídním kolektivu několik frází, které mají hodnotící charakter.

Při sestavování této otázky byl kladen důraz na to, aby nebyla příliš návodná. Nebyly uvedeny žádné příklady, aby respondenti nebyli ovlivněni. Tato otázka byla otevřená, respondenti mohli uvést i více možností. V následujícím grafu jsou uvedeny nejčastější výrazy, seřazeny dle frekvence. Zobrazen je i počet jejich uvedení.

Otázka č. 2: Jak chválíš svého kamaráda/spolužáka?

Graf 4: Pozitivní hodnocení spolužáků/Nejfrekventovanější slangové výrazy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

V prvním a v druhém ročníku nepadaly téměř žádné specifické fráze a výrazy, od 3. ročníku se začaly objevovat velmi často, a v celkovém vzorku se projevily jako výrazy nejužívanější. Nejoblíbenější (jak děti a mládež s oblibou nazývají) hláškou je výraz „seš dobrej“, který označilo 25 respondentů. Toto číslo není nijak alarmující, je třeba si ale uvědomit, že otázka byla položena tak, že mohl respondent uvést jakýkoli pochvalný výraz jako například „jsi šikovný“, „to jsi udělal pěkně“, takže necelých 25 % respondentů je velký počet a svědčí o velké rozšířenosti tohoto specifického výrazu sociální skupiny. To mimo jiné potvrzuje i internetový výzkum, který byl zmíněn v teoretické části v kapitole 3.5. Ten uvádí, že výrazy „seš dobrej“ a „seš hustej“ byly v Praze a Středočeském kraji označeny staršími dětmi nejčastěji. Dalším často používaným výrazem respondentů je „dobře ty“, „hezký“ (s tvrdým protažením ý na konci), „seš borec“ a „dobře“ (opět řečeno tvrdě s protaženým e). V následující tabulce jsou uvedeny méně frekventované výrazy.

Tabulka 8: Pozitivní hodnocení spolužáků/vybrané výrazy

To fajnė	1x	Ty vole seř borec	1x	Dobrý kámo	1x
Seř boss	1x	Seř dobrej kámoř	1x	Hodně dobře	1x
Seř hustej	2x	Libový/Libově	2x	Seř týpek	2x
Hm dobrý	1x	Dost dobrý	2x	Seř třída	1x
Seř pašák	1x				

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Hodně výrazů se na sebe vzájemně váže. Výraz „dobrý“ se například může obohatit na „Hmm, dost dobrý, kámo“. Oblíbený výraz je i adjektivum „libový/ej“, z kterého byl utvořen název „libovec“. Podobné jsou pak výrazy „borec“, „třída“, „boss“, „týpek“ nebo „pašák“.

C. Nadávky a vulgarismy

Slovník žáků 1. stupně základní školy je obohacen o výrazy, které jsou ve formálním projevu nepřijatelné, o nadávky a vulgarismy. Tyto výrazy jsou pro děti a mládež atraktivní z důvodu jejich provokativnosti a nevhodnosti.

Následující otázka měla zjistit, v jaké míře děti užívají nadávky, jak silné výrazy žáci 1. stupně používají a zda v neformální komunikaci užívají i slušné výrazy negativní kritiky. Otázka tedy nebyla formulována tak, aby respondenty sváděla uvádět pouze nadávky a vulgarismy, ale aby popsali, jakým způsobem oslovují kamaráda, když je naštvě/udělá něco, co se jim nelíbí. Výsledky byly tříděny jednak podle pohlaví, jednak podle věku respondentů.

Otázka byla otevřená, takže respondenti mohli opět uvést více možností. V následujících tabulkách jsou výrazy, které byly uvedeny nejčastěji.

Otázka č. 3: Jak oslovuješ kamaráda, když tě naštvě?

Tabulka 9: Nejfrekventovanější nadávky ve 2. ročníku

2. ročník	
DÍVKY	CHLAPCI
Jméno hanlivě, např.: Anino!	Debile!

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 16

Ve druhém ročníku nepadlo příliš silných výrazů. Žáci uváděli spíše výrazy hodnotící jejich přátelství jako „neka“ (nekamarádím se s tebou), „neba“ (nebavím se s tebou). Dívky nejčastěji uváděly negativně expresivní verzi křestního jména (Anino, Ivetice) nebo původní verzi křestního jména (Normálně používají pozitivně zabarvené verze jména: Aničko, Miško, apod.). U chlapců se párkrát objevil výraz „debile“.

Otázka č. 3: Jak oslovuješ kamaráda, když tě naštvě?

Tabulka 10: Nejfrekventovanější nadávky ve 3. ročníku

3. ročník	
DÍVKY	CHLAPCI
Seš hrozná/zlá!	Debile!
Pitomá	Blbče!
Jméno hanlivě	Ty jeden mrňavej!

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 14

Ve 3. třídě zůstává nejsilnějším výrazem oslovení „debile“, opět ho uvedli pouze chlapci. Frekventované je i oslovení „blbče“, objevuje se i fráze „ty jeden mrňavej“ (jedná se o frázi z animovaného seriálu Simpsonovi). Dívky při konfrontaci často užívají adjektiv (hrozný, zlý, hnusný), oblíbený je výraz „jsi pitomá/ý“ a přetrvává užívání hanlivých verzí jmen.

Tabulka 11: Nejfrekventovanější nadávky ve 4. ročníku

4. ročník	
DÍVKY	CHLAPCI
Debile!	Debile!
Jsi pitomá / pitomý!	Blbče!
Hanlivě jméno	Vole!
Jsi děsná/děsnej!	Kokote!

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 25

Ve čtvrté třídě už jsou často uvedeny výrazy s vyšším stupněm vulgarity. Nejpopulárnější u chlapců jsou stále oslovení: „debile“, „blbče“, přidávají se oslovení „vole“ a „kokote“. Méně často, ale uvedeny jsou i výrazy „imbecil“, „kripl“, „kretén“ a „zmrď“. Dívky nejčastěji uvádí oslovení „debile“ a stejně jako v předchozích ročnících užívají hanlivých verzí jmen a adjektiv „jsi pitomá“, „jsi hroznej“. Objevuje se také výraz „smrdíš“.

Tabulka 12: Nejfrekventovanější nadávky v 5. ročníku

5. ročník	
DÍVKY	CHLAPCI
Jméno hanlivě/Jméno+rým (Týna plína)	Debile!
Debile!	Hajzle!
Krávo	Kreténe!
Demente!	Kokote!

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 47.

V 5. ročníku se v dotaznících objevilo hojné množství nadávek. Nejčastěji uváděné výrazy přetrvávají, u dívek se začíná často objevovat oslovení „krávo“. Ke jménům se přidávají s oblibou rýmy („Lenka plenka“, „Týna plína“). Poprvé v tomto ročníku se setkáváme i s anglickými nadávkami, žáci uvedli nadávky „fuck off“ a „pussy“. Objevují se znaky projevující se sexuality a zvědavosti v sexuálních otázkách, žáci jako nadávku používají výrazy „lesbo“ a „gayi“, „buzerante!“. Další uvedené nadávky jsou: „sračko“, „lamo“, „šampone“.

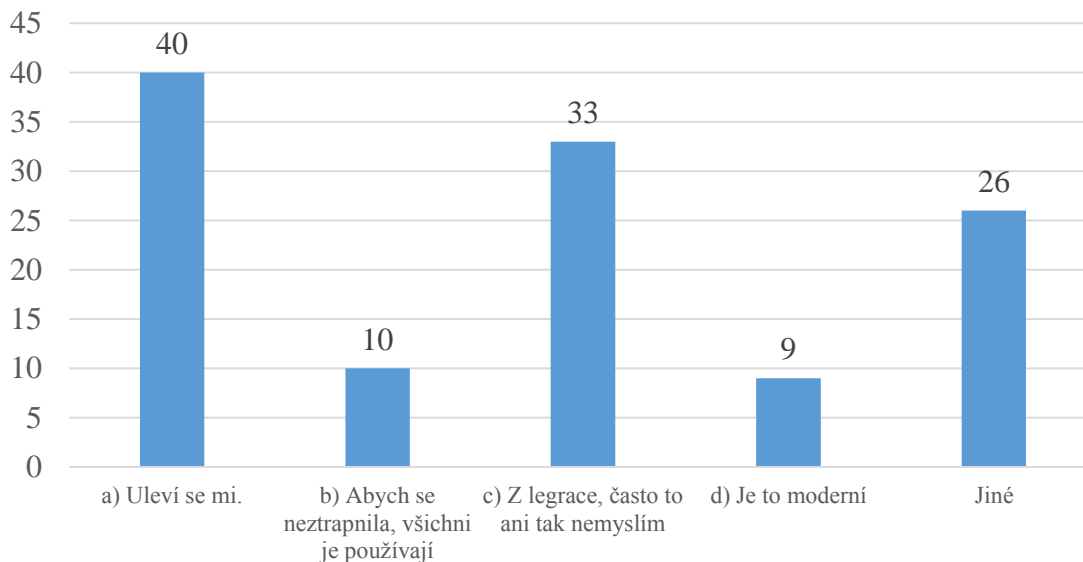
Otázka č. 4: Jak nazýváš rodiče za jejich zády?

Předchozí otázka se zabývala negativním hodnocením vrstevníků/spolužáků/kamarádů. Součástí výzkumu ale bylo také to, jak žáci nazývají své rodiče. Ve 2. ročníku převládala pozitivně expresivní oslovení (maminka, tatínek, mamča, taťka), ve 3., 4. a 5. ročníku neutrální oslovení (máma, táta, naši, rodiče). Negativně expresivní výrazy se objevovaly spíše ve 4. a 5. ročníku, jejich frekvence však vždy byla výrazně nižší než frekvence pozitivně expresivních výrazů (matka, otec, „fotr“, „kokoti“, „otravové“). Výraz matka a otec se v rovině národního jazyka považují za neutrální, v rámci tohoto výzkumu jsou ale zařazeny mezi výrazy negativně expresivní. Pokud se jedná o člověka tolik blízkého a důležitého, jako je rodič, jsou tyto oficiální a „chladné“ výrazy známkou odcizení či lhostejnosti (ať už předstírané nebo reálné).

Další spadající do této kategorie je otázka proč žáci 1. stupně nadávky používají. Respondenti měli na výběr ze 4 možností: a) Uleví se mi., b) Abych se neztrapnil/a, všichni je používají., c) z legrace, často to tak ani nemyslím., d) Je to moderní. Dále měli možnost uvést důvod jiný. Každý mohl označit více možností. Následující graf zobrazuje počty označení jednotlivých možností respondenty.

Otázka č. 5: Proč používáš nadávky?

Graf 5: Důvody používání nadávek

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

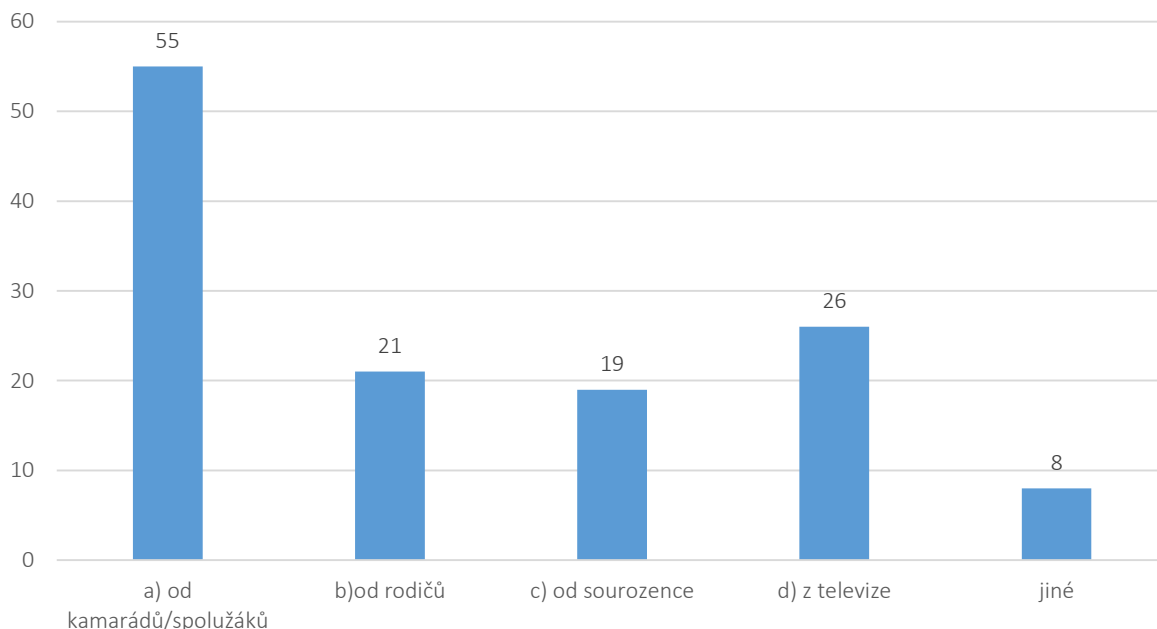
Nejčastěji respondenti uváděli, že nadávky používají proto, že se jim uleví (39 %). Tento důvod uváděli respondenti i pozměněný (položka jiné). 33 respondentů uvedlo, že používá nadávky z legrace a mnohdy to tak ani nemyslí. Toto respondenti často uváděli sami od sebe již při vypisování nadávek (např.: „Řeknu mu, že je debil, ale doopravdy to tak nemyslím.“). Důvod „je to moderní“ označilo 9 respondentů, že je společensky nepřijatelné nadávky nepoužívat uvedlo 10 respondentů.

Neméně zajímavou skutečností je i to, odkud žáci 1. stupně užívané nadávky a vulgarismy znají. Žáci přicházejí z odlišných prostředí, mají různé jazykové vzory a silně se navzájem ovlivňují. Z mnoha možností tedy byly vybrány 4 z autorčina pohledu nejpravděpodobnější, a to, že nadávky a vulgarismy znají žáci od svých kamarádů/spolužáků, rodičů, sourozenců a z médií, konkrétně z televize.

Respondenti opět mohli označit libovolné množství odpovědí a nabídnuto jim bylo i uvést důvod vlastní.

Otázka č. 6: Odkud nadávky znáš?

Graf 6: Původ nadávek a vulgarismů ve slovníku žáků 1. stupně základní školy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Nejčastější odpovědí respondentů bylo, že nadávky a vulgarismy znají od svých kamarádů a spolužáků. Stačí tedy jeden žák, který slyšel nadávku například v televizi a je velká možnost, že se tento výraz uchytí i u ostatních žáků ve třídě. Právě přejímání těchto výrazů z televize bylo druhou nejčastěji označovanou možností. Nevhodné výrazy se objevují během celodenního vysílání a děti je rády zaznamenávají. Televize ale není jediným médiem, z kterého děti výrazy přejímají. Dalšími jsou internet, časopisy, noviny atd. Jeden z respondentů jako zdroj uvedl i knihu (Bylo nás 5 od K. Poláčka).

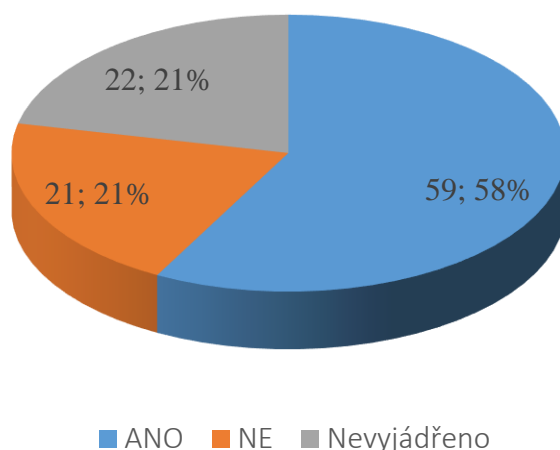
D. Přezdívky

Přezdívka neboli neoficiální jméno konkrétní osoby má ve školním prostředí velkou oblibu. Často slouží k odlišení několika stejných křestních jmen ve třídě, bývá vtípná, zobrazuje negativní nebo pozitivní vlastnost nositele, nebo skrývá nějaký jeho příběh. Následující otázka zjišťovala, kolik dětí má zkušenost s užíváním přezdívek ve třídě.

Otázka byla otevřená, respondent uvedl, zda přezdívku on či jeho spolužák má, v případě že ano, mohl uvést příklad.

Otázka č. 7: Máš ty/tvůj spolužák ve třídě nějakou přezdívku? Jakou?

Graf 7: Užívání přezdívek v prostředí 1. stupně základní školy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Na otázku odpovědělo 59 respondentů kladně, 21 záporně a 22 se nevyjádřilo. Pravděpodobné je, že respondenti, kteří se nevyjádřili, by uvedli spíše zápornou odpověď.

Nejčastěji se objevovaly různé modifikace křestního jména: Sajmon, Simur, Simkarta (Simona), Anny, Kačík, Albína (Alžběta), Domidick (Dominik), Nikita aj. Nebo příjmení: Fišerka.

Oblíbené jsou rýmy přidávané k (modifikovanému) křestnímu jménu: Tony Mattoni, Radek zadek.

Často jsou používány názvy postav z filmů, seriálů a knih. Buď v původní, nebo v modifikované verzi: Princ dvojích plynů, Kuky, Harry.

Další skupinou jsou přezdívky s popisným charakterem, v tomto případě utvořené ze zvířecích názvů: Přerostlá ještěrka, Tlustá panda.

E. Dětská tajná řeč

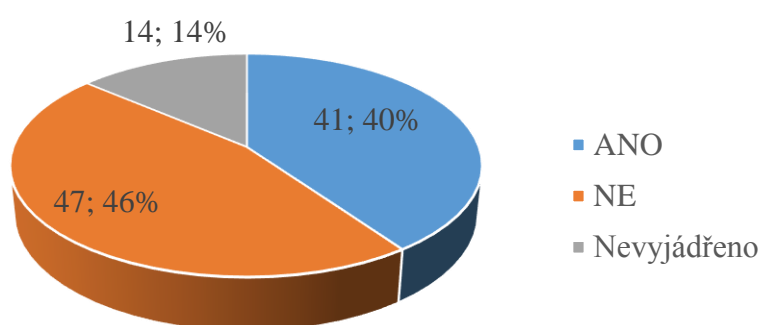
Žákovský sociolekt nese i některé znaky argotu. Příkladem toho je tajná řeč. Ta má buď čistě utajovací funkci (byla vymyšlena/je používána proto, aby znesnadnila nebo znemožnila porozumění další straně) nebo je užívána jednoduše pro zábavu, je to hra.

Formu může mít buďto verbální (psanou, mluvenou) nebo neverbální (posunky, prstová abeceda, znaková řeč apod.).

Následující otázka měla za úkol zjistit, zda respondent používá nebo používal tajný jazyk, popřípadě jaký. Otázka opět byla otevřená, respondent se vyjádřil buďto pozitivně nebo negativně a mohl přidat příklad.

Otázka č. 9: Používáš/používal(a) jsi někdy nějaký tajný jazyk? Jaký?

Graf 8: Užívání tajného jazyka žáky 1. stupně základní školy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

47 respondentů žádný takový jazyk nepoužívá, ani nepoužívalo. 14 respondentů se nevyjádřilo (pravděpodobné je, že nejčastěji si žáci neuměli pod tímto pojmem nic představit) a 41 respondentů přiznalo, že některý tajný jazyk užívají/užívali. Mnozí uvedli i příklady, 5 respondentů uvedení příkladu odmítlo, jelikož je to jazyk tajný a tím i zůstane. Většina respondentů má pro svůj tajný jazyk dokonce vlastní název (Tato tendence pojmenování byla velmi častá, většina odpovědí zněla: „Ano, jmenuje se....“.) Nejčastěji respondenti uváděli svůj vlastní jazyk, který si vytvořili s kamarádem (názvy: Školní jazyk, Šišlavý jazyk, Cjugu, Potatovština). Tyto tajné jazyky byly nejčastěji tvořeny šifrováním v podobě změny sledu písmen, vlastní znakové abecedy, psaní pozpátku a prokládání slabikami. Dalšími často uváděnými „tajnými jazyky“ byly jazyky existující, přejaté jako morseovka, jazyk elfů či tzv. mongolština (**angahongoj**). Specifickou skupinu tvořili respondenti, kteří za svou tajnou řeč označili jazyk, který v menšině ovládají a používají ho jako jazyk tajný, jelikož ho většina nezná. 5 respondentů takto uvedlo jazyk ruský, jeden respondent jazyk slovenský.

F. Neoficiální názvy předmětů a známek

Nejhojnější výskyt slangových výrazů je u názvů známek a učebních předmětů používaných žáky. Pro každý stupeň a předmět existuje hned několik výrazů (podrobný výčet se základní gramatickou charakteristikou viz slovník slangových výrazů uvedených respondenty).

Díky následujícím otázkám bylo zjištěno několik neoficiálních názvů známek a předmětů, které respondenti používají. Byly uvedeny čtyři předměty, k nimž respondenti měli přiřadit vlastní názvy. Byl uveden jeden příklad.

Otázka č. 10: Jak nazýváš předměty ve škole?

Tabulka 13: Neoficiální názvy školních předmětů

Oficiální název předmětu	Neoficiální názvy uvedené respondenty
Matematika	matika, matka, máťa, matik, MA
Český jazyk	čejina, češtinka, čínština, čéga, čėja, český jazíček, čeják, čégina, český jazoš, čínský jazyk, čeják, češka, čėjo, čédina, česák
Anglický jazyk	ájina, anglina, anglický jazíček, angína, ajolina
Tělesná výchova	tělák, tělovka, tělka, sranda výchova

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Některé z uvedených názvů jsou názvy ustálené po dlouhá léta a předávají se z generace na generaci. Například název čejina a máťa jsou známé široké vrstvě veřejnosti. Některé názvy jsou obtížněji dešifrovatelné a patří mezi aktuálnější verze neoficiálních pojmenování (angína, ajolina).

Otázka č. 11: Jak nazýváš známky?

Tabulka 14: Slangové názvy známek

Známka	Neoficiální názvy uvedené respondenty
1	jednuška, bič, bičík, kačka
2	dvója, dvojčička, dvojíc, had, labuť, labuťka, půlový bič, husa, tů
3	babička, troják, tlust'och, za dobře, trója, trójina, brýle, trojúhelník, trojec
4	čtýřa, čtverec, židle, čtverka, štverka, židlička, kouř, štíra, židle, štvorka, stolička, čtyřoch
5	kule, koule, fifejka, sardel, bajle, vozejk

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

Výčet názvů hodnotících stupňů byl velmi pestrý. Stejně jako u názvů předmětů, i zde byl výskyt výrazů, které používaly předchozí generace a jsou veřejně známé (kule, bič). Velmi aktuální jsou výrazy odvozené z angličtiny jako „fifejka“ (od anglického five) nebo „tů“ (foneticky anglicky two).

G. Zvláštní výrazy uživatelů komunikačních technologií

V teoretické části práce byly zmíněny výrazy uživatelů komunikačních technologií, jako další významná součást sociolektu dnešních dětí a mládeže. Komunikace na Facebooku, po emailu či prostřednictvím SMS je pro mnohé žáky 1. stupně základní školy rutinní záležitostí. Jedním z cílů dotazníků bylo zjistit, zda žáci 1. stupně znají některé zkratky, které jsou významnou součástí sociolektu uživatelů komunikačních technologií. Před položením této otázky byl mezi respondenty proveden malý výzkum četnosti užívání těchto technologií. V následující tabulce jsou žáci rozděleni na 2. – 3. ročník a na 4. – 5. ročník a uvedené procento je procento žáků, kteří dané technologie využívají.

Otázka č. 12 a 13: Posíláš si s kamarády smsky? Navštěvuješ na internetu Facebook, posíláš emaily, chodíš na chat?

Tabulka 15: Přehled užívání komunikačních technologií žáky 1. stupně základní školy

Způsob komunikace	2. -3. ročník	4. – 5. ročník
SMS	43 %	78 %
Facebook	43 %	54 %
Email	30 %	50 %
Chat	7 %	19 %

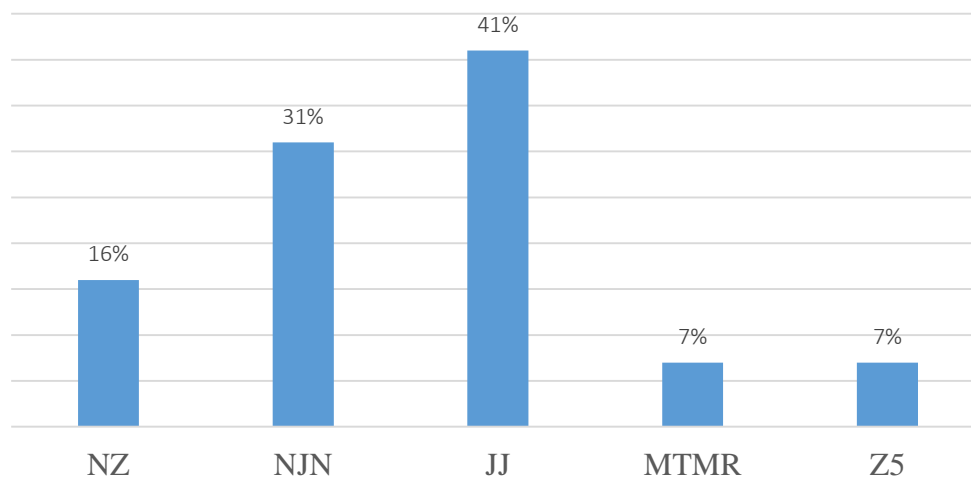
Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 102

I přes to, že Facebook je přístupný uživatelům od 13 let, navštěvuje ho 43 % tázaných žáků 2. a 3. ročníku a 54 % tázaných žáků 4. – 5. ročníku. Jak už bylo uvedeno, uživatelé komunikačních technologií a SMS mají vlastní sociolekt. Jeho součástí jsou různé zkratky, které pronikají i do běžné mluvy, zejména teenagerů. Dá se tedy předpokládat, že tyto zkratky budou znát i děti školou povinné. Žádný žák 2. ročníku neurčil význam zkratek správně, většina se s podobnými zkratkami údajně nikdy nesešla. Na otázku, zda znají zkratky podobné, uvedli zkratky: CZ, BUS, AJ, SOS, SMS. To značí, že skutečně spíše nevědí, k čemu dané zkratky slouží. V následujícím grafu jsou tedy uvedeny výsledky znalosti těchto zkratk žáků 3. – 5. ročníků.

Otázka č. 14: Znáš a víš, co znamenají tyto zkratky?

Graf 9: Znalost zkratk sociolektu uživatelů komunikačních technologií žáky
3. – 5. ročníku základní školy

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 86

Na tuto otázku odpovídali i respondenti, kteří uvedli, že komunikačních technologií nevyužívají. Přesto je znalost některých zkratk poměrně vysoká. Téměř polovina respondentů uvedla, že zná zkratku „JJ“. Je možné, že si význam této zkratky někteří mohli odvodit, přesto je to zajímavý výsledek. Objevili se i respondenti, kteří zkratky dokázali vysvětlit, ačkoli uvedli, že nepoužívají žádnou z uvedených informačních technologií. Toto není nijak vypovídající, ale naznačuje to fakt, že se tyto zkratky šíří i v běžné mluvě.

5.5.2 Poznatky třídních učitelů zkoumaných žáků

A. Žáci 1. stupně a nadávky

Třídní učitelka 1. třídy uvedla, že děti v její třídě vulgarismy nepoužívají, nebo že to alespoň nezaznamenala. Používají spíše směšné výrazy, jako třeba „bobek“. Ve druhé třídě již paní učitelka uvádí, že sice v malé míře, ale žáci používají nadávky „blbče“ a „debile“. Paní učitelka 3. třídy uvedla, že žádné nadávky nezaznamenala. Otázkou k zamyšlení je, zda to není i tím, že si děti dávají větší pozor na toto výrazivo před autoritou. Paní učitelka ze 4. třídy uvedla, že děti používají nadávky přiměřené věku. Otázkou je, jaké nadávky jsou přiměřené věku. Zároveň to značí fakt, že paní učitelka užívání vulgarismů a nadávek považuje za přirozenou součást žákovského projevu a že se nejedná o nijak šokující intenzitu těchto výrazů. Obě učitelky pátých ročníků se shodují na tom, že děti používají nadávky často. Jako příklady uvedly ty samé příklady jako děti. Porovnáme-li výpovědi učitelek, je zde znatelný růst intenzity výrazů a jejich frekventovanosti v závislosti na věku. Jak paní učitelka 5. třídy uvádí, je ve vyšších ročnících 1. stupně znatelný „vliv party“, zvláště u chlapců. Ti naschvál užívají silně vulgárních výrazů a vzájemně se trumfují. Viditelná je prý také snaha napodobování žáků vyšších ročníků.

B. Formální komunikace

Žáci prvního ročníku podle paní učitelky často užívají nespisovných výrazů ve formální komunikaci. Slangových výrazů ve formálním projevu si nevšimla. Na vymezení spisovné a nespisovné roviny jazyka paní učitelka s dětmi intenzivně pracuje. Totéž uvádí třídní učitelka 2. ročníku. Ve 3. třídě paní učitelka poukazuje na špatné skloňování a užívání nesprávných koncovek. Do formálního projevu se žákům prý občas „vloudí“ i nějaký slangový výraz. Žáci 4. ročníku ve formálním projevu používají jak slangové výrazy, tak nespisovný jazyk. To samé žáci v 5. ročníku. Paní učitelka uvádí, že děti mají problém ovládat svůj projev a volí často jim přirozenější způsob.

C. Slangové výrazy žáků 1. stupně základní školy

V prvním ročníku žáci údajně příliš slangových výrazů neužívají. Značně populární jsou ale hlášky z filmů a seriálů. Ve druhé třídě si paní učitelka všimla častého užívání slangových názvů předmětů (to potvrzují i odpovědi žáků). Paní učitelka 3. ročníku uvádí

často užívaný výraz „úča“. Ve čtvrtých a pátých třídách se slangové výrazy užívají často, uvedené příklady: „socka“, „vysmahni“, „vyfič“, „to je libový“.

D. Přezdívky

Paní učitelka první třídy zaznamenala hojný výskyt přezdívek, nejčastěji modifikací jmen a jmen seriálových hrdinů. Paní učitelky druhých, třetích i čtvrtých tříd uvádějí, že děti přezdívky neužívají. Dotazníky vyplněné dětmi ale tvrdí opak, tato oblast sociolektu je tedy očividně tomuto učiteli nepřístupná. Třídní učitelka 4. třídy zároveň uvádí, že i kdyby přezdívky znala, rozhodně jich sama neužívá. V pátých třídách existenci přezdívek učitelky zaznamenaly. První paní učitelka uvádí, že přezdívky sama neužívá, druhá zřídka ano.

E. Užívání výrazů žakovského sociolektu a nespisovných výrazů učiteli

Paní učitelka 1. třídy užívá nespisovných výrazů cíleně, když poukazuje na rozdíl spisovné a nespisovné verze slova/věty. Třídní učitelka 2. třídy se snaží výrazy nespisovné češtiny vůbec neužívat, to samé uvedla i třídní učitelka 3. třídy. Učitelky 4. a 5. tříd se shodují na tom, že občas záměrně nespisovného jazyka a sociolektu žáků užívají, například při diskuzích, pro vytvoření otevřenější atmosféry nebo o přestávkách.

5.6 Vyhodnocení výzkumu

Výsledky výzkumu byly velmi zajímavé, ve většině spíše potvrdily předem stanovené hypotézy a byly dobrým modelem teoretické části.

Nyní porovnam výsledky s hypotézami uvedenými na začátku v kapitole 4.2.

Hypotéza č. 1: Žáci 1. stupně základní školy užívají vlastní specifické pozdravy, měřítkem jejich popularity je míra originality, provokativnosti a humoru.

Pozdravy, které žáci užívají, jsou většinou používány i mimo tento sociolekt. Jedná se vlastně o různé obměny společností přijatých neformálních pozdravů jako „Ahoj!“, „Čau!“, „Nazdar!“. Tato hypotéza se z většiny potvrdila, zvláště starší žáci užívají pozdravů, které si sami vymyslí nebo modifikují. Pozdrav, který skupina používá, bývá často jejich „podpisem“ či skupinovým rituálem.

Hypotéza č. 2: Žáci 1. stupně základní školy užívají ustálené hodnotící výrazy, umí se navzájem ocenit vlastním jazykem.

Tato kategorie výrazů byla velmi pestrá a překvapivá. Jak je z uvedené hypotézy zřejmé, očekávala jsem výskyt různých specifických výrazů, u takto malých dětí jsem ale přesto nečekala výskyt tak velký. Velké rozdíly byly nejen v porovnání ročníků, ale i u dětí ze stejného ročníku. Respondent ve stejné třídě uvedl „jsi šikovný“, druhý „hustě kémo“. Samozřejmě záleželo i na uchopení této otázky, ale v úvodu jsem apelovala na to, aby žáci uváděli ty výrazy, které v neformálním projevu opravdu užívají. Výzkum naznačuje to, co uvedly i některé paní učitelky, že děti podléhají vlivu party, těchto partiček je ve třídě několik a ty vytváří svou specifickou mluvu. Ta se může rozšířit po celé třídě/škole, ale nemusí.

Hypotéza č. 3: Žáci 1. stupně základní školy používají široké spektrum nadávek a vulgarismů. Silnější výrazy mají v oblibě spíše skupiny chlapců. Žáci tyto výrazy užívají především kvůli společenskému přijetí, často tyto výrazy bývají zbaveny expresivity a používány v nadsázce a pro pobavení ostatních. Žáci 1. stupně vulgárně či hanlivě nazývají i své rodiče.

Ve společnosti je rozšířený názor, že „dnešní děti mluví jako dlaždiči“. Za sebe si troufám říct, že tendence užívat vulgarismy a nevhodné výrazy u dětí a mládeže je stejná. Rozdíl je v tom, že se vyskytuje čím dál více zdrojů, ze kterých tyto výrazy děti mohou čerpat, ať už je to internet, televize nebo kniha. Navíc v dnešní době není nijak jednoduché někoho šokovat, a tak roste intenzita i originalita těchto výrazů. Je zřejmá rostoucí intenzita výrazů napříč ročníky. Myslím si, že chlapci na 1. stupni základní školy užívají silnější výrazy než dívky a že silnější výrazy přicházejí ve vyšších ročnících. Tento výzkum samozřejmě nebyl natolik rozsáhlý, aby mohl řešit genderové rozdíly, ale i tento vzorek může leccos naznačit. Dívky skutečně uvádějí méně vulgarismů, na podobnou úroveň vulgarity jako chlapci se dostávají až v 5. ročníku. Může to být tím, že dívky mají větší problém přiznat skutečnost, že mluví sprostě, kdežto chlapci se tím někdy vyloženě chlubí. Dle mého názoru je to ale do jisté míry zapříčiněno tím, že konfrontace dívek mají zcela jiný charakter než konfrontace chlapců. Ty chlapců bývají dynamičtější a impulsivnější a v tomto prostředí se nadávky užívají snáze a častěji. Nadávky také často zastupují či doprovázejí fyzickou agresi, která je též častější u chlapců. Chlapci častěji mají potřebu usilovat o pozici alfa samce a pro některé skupiny je měřítkem právě to, jak

silný, nevhodný a rebelský projev jedinec má, a to i přes možný postih. Intenzita výrazů často vůbec neodpovídá jejich pravému významu, často tyto výrazy úplně ztrácejí svou expresivitu. Žáci si toto sami uvědomují. Oslovení „ty vole“ či „ty krávo“, ač se to vedlejšímu posluchači nezdá, mohou mít pro uživatele naopak pozitivní význam. Toto oslovení naopak značí přijetí do party, respekt. Překvapivé pro mě bylo, že děti většinou o svých rodičích mluví slušně. Výrazy typu fotr a matka se objevují málo, spíše se objevují pozitivně zbarvené výrazy. Žáci mladšího školního věku pravděpodobně nemají problém s autoritou rodičů, tyto problémy přichází až s pubertou.

Hypotéza č. 4: V rámci dané sociální skupiny se užívá a vzniká velké množství přezdívek.

Je pravda, že přezdívka se mezi dětmi mladšího školního věku vyskytuje hodně. Přehodnocuji ale svůj názor, že hodně přezdívek ve školním prostředí i vzniká. Vznikají zde sice, častěji si je děti přinesou z prostředí jiných. To usuzuji z poznámek, které děti uvádí v dotaznících. Nejúrodnějším prostředím pro vznik přezdívky je prostředí sportu, a tak si například přezdívku z fotbalu žák přenesou i do školního prostředí. Na tyto přezdívky bývají děti hrdé a jsou rády, používají-li je i ostatní. Vznikají-li přezdívky ve třídě, jedná se většinou o důvody identifikační.

Hypotéza č. 5: Sociolekt žáků 1. stupně základní školy obsahuje výrazné argotické prvky, například tajnou řeč.

Tato hypotéza se potvrdila, dokonce ve větším měřítku, než jsem očekávala. Žáci s oblibou užívají tajných jazyků a stále vymýšlí jazyky nové. Otázkou je jejich utajovací funkce. Z vyplněných dotazníků jsem získala pocit, že jazyky slouží spíše k zábavě než k utajování informací. Nejde ani tak o utajovaný obsah, ale o pocit strážení něčeho tajného a vzácného. Tajné jazyky nefungují příliš plošně, žáci je nejčastěji vytváří ve dvojicích, se svým nejlepším kamarádem/kamarádkou. Společné sdílení a tajemství utvrzuje jejich přátelství.

Hypotéza č. 6: Žáci vymýšlí a užívají specifických výrazů pro známky a předměty ve škole. Z jazykovědného hlediska se jedná především o zkracování, z psychologického hlediska o odlehčení stresujících faktorů (zlehčení úspěchu/neúspěchu, zlehčení ne/obávaných předmětů).

Slangové výrazy označující názvy známek a školních předmětů jsou velkou neustále se aktualizující kategorií sociolektu. Přesto je zde však viditelný velký vliv tradice. Výrazy, které dnes děti nejvíc používají, používala již generace jejich babiček. Tyto slangové výrazy jsou také pro jejich dennodenní užívání oblastí, kterou si lidé pamatují dlouho potom, co opustí prostředí žákovského a studentského sociolektu. Ještě předtím, než začne žák sám tyto výrazy vyhledávat, je možné, že mu babička či rodiče položí otázku: „Tak co, schytl jsi už nějakou kouli?“. Tyto výrazy v žákovském slangu dlouho přetrvávají, jejich vymizení může mít na svědomí snad jen čím dál častěji se objevující slovní hodnocení.

Hypotéza č. 7: Děti mladšího školního věku používají sociolekt komunikačních technologií. Sociolekt komunikačních technologií se prolíná do sociolektu žákovského.

Žijeme v době moci médií a téměř každý je uživatelem některé z komunikačních technologií. V dnešní době si děti nepíší dopisy, ale zprávy SMS a komunikují na Facebooku. Úspornost těchto zpráv dala zapříčinění vzniku nových výrazů a zkratk. Jelikož tyto technologie nejhojněji využívají teenageři, prolíná se tzv. SMS slang do sociolektu studentského a žákovského. Tato hypotéza se mi spíše potvrdila, žáci 1. stupně základní školy tyto výrazy poměrně ovládají, a tak přerůstají prostředí komunikačních technologií a dostávají se do běžné mluvy.

Hypotéza č. 8: Žáci dokážou rozeznat formální a neformální komunikaci a svůj jazyk jí přizpůsobí.

Tuto hypotézu mi pomohlo potvrdit/vyvrátit dotazníkové šetření mezi učiteli. Myslela jsem si, že už žáci na 1. stupni dokážou rozeznat rozdíl mezi formální a neformální komunikací a pokud v té formální užívají nevhodné výrazy, dělají to úmyslně. Oslovené paní učitelky tuto mou hypotézu spíše vyvrátily, žáci podle nich obecně mají problém tyto roviny rozlišit a volí pro ně nejpřirozenější verzi jazyka, často nevhodně. Samozřejmě, s užíváním spisovného jazyka mívají někdy problém sami učitelé, natož

děti. Zajímavější je užívání slangových výrazů ve formálním projevu, děti si často neuvědomují, že dané výrazy nejsou spisovné a například při rozhovoru s učitelem není vhodné je užívat, pokud k tomu nejsou vyzvány. Naopak vulgarismy děti dokážou velmi dobře rozlišit a i při mém šetření, kde k tomu byly vyzvány, měly často problém ve školním prostředí, před dospělým jedincem tyto výrazy uvádět, úplným osvobozením pro ně bylo až anonymní vyplňování dotazníků.

5.7 Slovník slangových výrazů uvedených respondenty

Slovníková hesla jsou uvedena vzestupně abecedně. Tučně je uveden slangový výraz, za ním je uvedena základní gramatická charakteristika (jelikož se jedná o substantiva, je uvedena koncovka v genitivu a rod). Všechny uvedené výrazy jsou slangovými názvy známek a školních předmětů. Všechny uvedené výrazy jsem získala díky vlastnímu dotazníkovému šetření.

Ajolina, -y, ž.

název předmětu Anglický jazyk

Angína, -y, ž.

název předmětu Anglický jazyk

Babička, -y, ž.

název známky *trojky*

Bajle, -e, ž.

název známky *pětky*

Bič, -e, m.

název známky *jedničky*

Bičík, -u, m.

zdrob. bič, název známky *jedničky*

Brýle, Brejle -í, pomn.

název známky *trojky*

Čédina, -y, ž.

název předmětu Český jazyk

Čéga, -y, ž.

název předmětu Český jazyk

Čégina, -y, ž.

název předmětu Český jazyk

Čéja, -i, ž.

název předmětu Český jazyk

Česák, -u, m.

název předmětu Český jazyk

Čtverec, -rce, m.

název známky *čtyřky*

Fifejka, -y, ž.

Název známky *pětky*

Had, -a, m.

Název známky *dvojky*

Husa, -y, ž.

název známky *dvojky*

Kačka, -y, ž.

název známky *jedničky*

Koule, -e, ž.

název známky *pětky*

Kouř, -e, m.

název známky *čtyřky*

Kule, -e, ž.

název známky *pětky*

Labuť, -tě, ž.

název známky *dvojky*

Labuťka, -y, ž.

název známky *dvojky*

Matka, -y, ž.

název předmětu Matematika

Sardel, -e, ž.

název známky *pětky*

Stolička, -y, ž.

název známky *čtyřky*

Tělka, -y, ž.

název předmětu Tělesná výchova

Tělovka, -y, ž.

název předmětu Tělesná výchova

Tlust'och, -a, m.

název známky *trojky*

Trojúhelník, -u, -a, m.

název známky *trojky*

Vozejk, -a, -u, m.

název známky *pětky*

Židle, -e, ž.

název známky *čtyřky*

Židlička, -y, ž.

Zdrob. židle, název známky *čtyřky*

6 Závěr

Tato práce se zabývala sociolektem žáků 1. stupně základní školy. Jejím cílem bylo definovat tento pojem a termín sociolekt obecně. Jak bylo již zmíněno, sociolekt nebyl v odborné literatuře dosud řádně definován. Proto byla teoretická část tak rozsáhlá, snažila jsem se v ní shrnout poznatky lingvistů zabývajících se sociolekty a ze získaných materiálů vytvořit vlastní pohled na tuto problematiku.

Teoretická část se zabývala termínem sociolekt a termíny jemu příbuznými. Definovala pojem slang, argot, pracovní mluva, spisovná a nespisovná čeština. Byly v ní uvedeny znaky a aspekty sociolektu, motivace jejich vzniku a užívání a způsoby jejich tvoření. V teoretické části jsem se zabývala také pohledem sociologie, charakterizovala jsem specifika osobnosti dítěte mladšího školního věku a připomněla jsem termín sociolingvistika. Poznatky z obou těchto oblastí se spojily v kapitole 3., kde jsem se již zabývala sociolektem specifickým, sociolektem žáků 1. stupně základní školy.

Většinu poznatků, které jsem získala při vypracování teoretické části, jsem využila v části praktické. Jejím cílem bylo potvrdit či vyvrátit některé na základě teoretické části předem uvedené hypotézy. Výzkum probíhal na 3 základních školách a mezi respondenty byli žáci všech ročníků 1. stupně základní školy. Z toho pro žáky 1. ročníku jsem zvolila jinou metodu šetření, než vyplňování dotazníku a jejich výsledky jsem uvedla zvlášť v přílohách. Výzkum probíhal uvolněnou diskuzí v kroužku, při které jsem si výroky dětí zapisovala. Šetření u žáků 2. - 5. ročníků a učitelů byl již řádně uveden v praktické části, ve které jsem charakterizovala výzkumný vzorek, organizaci výzkumu a metodiku výzkumu. Otázky jsem rozřídila do několika kategorií pro větší přehlednost a výsledky jsem uváděla pomocí komentovaných grafů a tabulek. Subkapitola Výzkum a jeho výsledky je stěžejní, jsou v ní zaznamenány výsledky dotazníků a diskuze. Následně jsem porovnávala mé hypotézy s výsledky výzkumu. Výzkum z většiny potvrdil mé hypotézy, v dílčích oblastech mě ale mnohdy tyto výsledky překvapily.

Žáci 1. stupně základních škol mají vlastní specifický jazyk. Užívají vlastní pozdravy, dokážou se ocenit vlastním jazykem, v jejich slovníku se nacházejí nadávky a vulgarismy s různou intenzitou, používají vlastní tajný jazyk a přezdívky, obohacují svůj slovník výrazy z cizích jazyků a z prostředí komunikačních technologií.

Téma Sociolekt žáků na 1. stupni základní školy nabízí mnoho podnětů k dalšímu zkoumání. Zajímavé by bylo zjistit, nakolik žákovský sociolekt ovlivňuje prostředí, ze kterého děti do škol přicházejí nebo provést výzkum na základě podrobnějších informací o jednotlivých respondentech. Zajímavým tématem by bylo také propojení sociolektu a dialektu, aneb jak se liší sociolekt žáků například ve Středočeském kraji a Moravskoslezském kraji, ve městě a na vesnici. Nabízí se také důkladnější jazykový rozbor jednotlivých výrazů tohoto sociolektu a podrobnější popis vzniku těchto výrazů.

Tato diplomová práce by mohla být přínosem pro ty, kteří se chtějí seznámit se sociolektem žáků 1. stupně a jeho specifiky a chtějí si utvořit vlastní názor na tuto problematiku na základě sebraných teoretických poznatků.

Sociolekt je tvořen lidmi. Konkrétněji jeho uživateli, příslušníky určité sociální skupiny. Dle mého názoru málokterá mluva může být tak zajímavá, jako ta, kterou vytváří děti. Děti jsou přímočaré, energické, originální, nebojí se překračovat hranice a jejich projev bývá velmi upřímný. To jsou vlastnosti, které projev dospělého jedince často ztrácí.

Sociolekt žákovský má mnoho specifík. Jedním z nich je to, že pokud je školní docházka povinná, každý z nás byl uživatelem tohoto sociolektu a každý z nás měl možnost se na něm podílet. Nadneseně můžeme říci, že aktuální podoba žákovského sociolektu je dílem nejen této generace dětí, ale i generací předešlých. Přesto se tento sociolekt neustále aktualizuje a tvaruje. To mě na této oblasti jazyka zaujalo. To, jak je jazyk dokáže být při své složitosti formovatelný a živý.

7 Seznam použitých zdrojů

Seznam použitých českých zdrojů

DIDEROT. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, 4. díl*. Praha. 1998. 717 s. ISBN: 80-85841-37-1.

FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha. Univerzita Jana Ámose Komenského Praha. 2008. 336 s. ISBN 978-80-86723-64-8.

GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. NLN. 800 s. Praha. 1995. ISBN 80-7106-134-4.

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál. 2002. 174 s. ISBN: 80-7178-635-7.

HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava. Profil. 1988. 189 s.

HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Vydání druhé. Ostrava. Profil. 1981. 214 s.

JAKLOVÁ, A. *Mění se studentský slang?*. Český jazyk a literatura. Roč. 44, č.5/6 (1993/94).

MAŘÍKOVÁ, H. A PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha. Karolinum. 1996. 749-1627 s.

PRŮCHA, J. *Dětská řeč a komunikace, poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha. Grada. 2011. 199 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 1. díl. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1988. 222 s.

Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. - 9. února 1995*. 170 s. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1995. ISBN 80-7043-181-4.

SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha. Inverze. 1991. 137 s. ISBN 80-900632-9-2.

UNIVERSUM, *Všeobecná encyklopedie 8. díl, R-So*. Praha. Odon. 2001. 656 s.

Seznam použitých internetových zdrojů

BRABCOVÁ, R. *Kniha o žargonu*. [online]. © 2011. [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7828>

MILAN BÁČA. *K výzkumu studentského slangu*. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531>

NAKLADATELSTVÍ MAXDORF. *O češtině, hlavně o té nespisovné*. [online]. [cit. 5. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_cestine.html

PORTÁL. *Psycholingvistická charakteristika řeči dětí mladšího školního věku*. [online]. © 2005-2015. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=16144>

REDAKCE ČRO LEONARDO. *Malé děti rozumějí ironii*. [online]. © 15. 9. 2010. [cit. 28. 1. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/zpravy/_zprava/784101

TEREZA MERA VÁ. IDNES. *Slang textovek straší češtináře. A zlepšuje schopnosti dětí*. [online]. © 4. 8. 2011. [cit. 22. 12. 2015]. Dostupné z: http://mobil.idnes.cz/slang-textovek-strasi-cestinare-a-zlepsuje-schopnosti-detipqy/mob_tech.aspx?c=A110803_161028_mob_tech_mer

ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. © 2011 [cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

ÚSTAV pro JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Žákovský slang*. [online]. © 2006 [cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z: [web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../\\$File/prezentace_TK.ppt](http://web.dbm.cz/dbmweb/actions.nsf/0/.../$File/prezentace_TK.ppt)

V.H. *Ještě studentská jména dávaná profesorům*. [online]. © 2011. [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2881>

WIKIPEDIE. *Pozdrav*. [online]. © 8. 12. 2014. [cit. 22. 1. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pozdrav#Verb.C3.A1ln.C3.AD_pozdravy

Prostudovaná literatura:

BRABCOVÁ, R. A PÍŠLOVÁ, S. *Přehled pojmů z českého jazyka a literatury*. Praha. 1992. 101 s. ISBN: 80-85467-25-9.

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha. Victoria publishing. 1992. 647 s. ISBN:80-85605-28-7.

KAMIŠ, K. *Řečová a jazyková komunikace spisovné češtiny*. Praha. UJAK. 2012. 216 s. ISBN: 978-80-7452-023-5.

KOBR, J. *Lingvistika, slovník jazykovědných termínů*. Praha. Orego. 2012. 111s. ISBN: 978-80-87538-07-5.

Kol. autorů. *Mluvnice češtiny I*. Praha. Academia. 1986. 566 s.

Kol. autorů. *Mluvnice češtiny II*. Praha. Academia. 1986. 532 s.

Kol. autorů. *Mluvnice češtiny III*. Praha. Academia. 1986.

MALIŠ, O. A MACHOVÁ, S. A SUK, J. *Současný český jazyk, lexikologie*. Praha. Karolinum. 1997. 87 s. ISBN: 80-7184-222-2

Sborník pedagogické fakulty západočeské univerzity v Plzni. *Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 2. díl. Plzeň. Pedagogická fakulta ČZU v Plzni. 1988. 223-433 s.

Slovník nespisovné češtiny. Praha. Maxdorf. 2006. 413 s. ISBN 80-7345-086-0.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha. Academia. 2005. 647 s. ISBN 80-200-1347-4.

VEČERKA, R. *Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky*. Brno. Masarykova univerzita. 2014. 341 s. ISBN: 978-80-210-6265-8.

8 Seznam příloh

Příloha A – Dotazník pro žáky/vzor I

Příloha B – Dotazník pro učitele/vzor IV

Příloha C - Výzkum v 1. ročníku základní škole..... V

Příloha 1 – Dotazník pro žáky/vzor

Milý žáku, milá žákyně,

prosím tě o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní, to znamená, že ho nemusíš podepisovat a tak se nikdo nedozví, co jsi právě ty napsal/a. Buď tedy prosím upřímný/á a neboj se cokoli napsat.

Děkuji!

Jsem dívka/chlapec.

Třída:

Věk:

Vše vyplňuj tak, jako bys mluvil/a se svými kamarády, bez dozoru rodičů nebo paní učitelky. Pokud tě napadne více odpovědí, napiš je. Neboj se napsat ani ty výrazy, které běžně do školy nepatří, třeba sprostá slova.

1. Jak se zdravíš se svými spolužáky? Zakroužkuj.

- a) Ahoj!
- b) Čau!
- c) Čús!
- d) Zdar!
- e) Ahojky!
- f) Čauky!

Znáš/používáš jiný pozdrav, než je v nabídce? Jaký?

2. Jak chválíš svého kamaráda?

3. Jak oslovuješ kamaráda, když tě naštvě?

4. Jak nazýváš rodiče za jejich zády?

5. Jak často používáš nadávky? Vyznač barevně své místo na ose.

1_____2_____3_____4_____5_____6_____7_____8_____9_____10

nikdy

pořád

6. Proč nadávky používáš?

- a) Uleví se mi.
 - b) Abych se neztrapnil/a, všichni je používají.
 - c) Z legrace, často to tak ani nemyslím.
 - d) Je to moderní.
- Máš jiný důvod?

7. Odkud nadávky znáš?

- a) od kamarádů/spolužáků
 - b) od rodičů
 - c) od sourozence
 - d) z televize
- Odjinud? Odkud?

8. Máš ty/tvůj spolužák ve třídě nějakou přezdívku? Jakou?

9. Používáš/používal(a) jsi někdy nějaký tajný jazyk? Jaký?

10. Jak nazýváš předměty ve škole? (V závorce je uveden příklad.)

Matematika: (mát'a)

Český jazyk:

Anglický jazyk:

Tělesná výchova:

11. Jak nazýváš známky?(V závorce je uveden příklad.)

1: (bič),

2:

3:

4:

5:

12. Posíláš si s kamarády smsky?

- a) ano
- b) ne

13. Navštěvuješ na internetu Facebook, posíláš emaily, chodíš na chat? Zakroužkuj.

- a) Facebook
- b) Email
- c) Chat

14. Znáš a víš, co znamenají tyto zkratky?

	Znáš nebo viděl/a jsi někdy tuto zkratku?	Co zkratka znamená?
Nz		
Mtm		
Mmnt		
Njn		
Jj		
Mtmr		
Z5		

Znáš nějakou podobnou zkratku?

15. Napadají tě nějaká slova/věty, které používáš jen ty a tví spolužáci/kamarádi?

Děkuji za vyplnění dotazníku!

Příloha 2 – Dotazník pro učitele/vzor

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,

jsem studentkou 5. ročníku Karlovy univerzity a chtěla bych Vás poprosit o vyplnění krátkého dotazníku k mé diplomové práci – Sociolekt žáků na 1. stupni základní školy. Tento dotazník doplňuje odpovědi dětí a uvádí Váš úhel pohledu. Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity jen v mé diplomové práci. Skládá se z 6 otevřených otázek, které se týkají sociolektu žáků ve Vaší třídě. Jeho vyplnění Vám zabere zhruba 5 minut.

Děkuji za Váš čas a pomoc,

Veronika Stočková

Otázka č. 1. Používají děti ve Vaší třídě často nadávky? (Budu ráda, uvedete-li příklad.)

Otázka č. 2. Používají děti slangové výrazy a nespisovný jazyk i ve formální komunikaci?

Otázka č. 3. Všiml/a jste si některých slangových výrazů, které děti používají? Jakých?

Otázka č. 4. Vyskytují se ve Vaší třídě nějaké přezdívky, o kterých víte/používáte je?

Otázka č. 5. Používáte někdy záměrně nespisovný jazyk nebo slangové výrazy při komunikaci s dětmi?

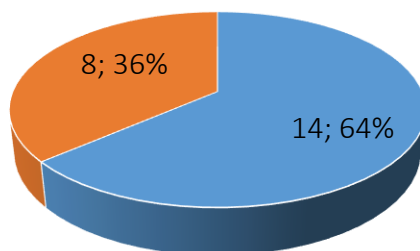
Otázka č. 6. Napadá Vás nějaká poznámka k sociolektu Vaší třídy, máte nějakou zajímavou zkušenost?

Ještě jednou děkuji a přeji hezký zbytek dne

Příloha 3 – Výzkum v 1. ročníku základní školy

Výzkum v 1. ročníku základní školy

Graf: Rozdělení žáků dle pohlaví

■ Dívky ■ Chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

Celkový počet respondentů: 22

Šetření probíhalo formou diskuze v diskusním kruhu. Snažila jsem se vytvořit příjemnou atmosféru, ve které žáci nebudou mít problém mluvit o výrazech, které používají.

A) Pozdravy

Nejčastěji žáci 1. ročníku používají pozdravy: „Ahoj!“, „Čau!“ a „Čús!“. Při položení otázky, jaké pozdravy užívají se svými vrstevníky, ale jiným lidem by ten pozdrav přišel zvláštní, žáci uvedli pozdravy „Čágo!“ a „Čau brácho!“.

„To by se asi mamka divila, kdybych jí řekl čágo.“

B) Pozitivní hodnocení žáků

Žáci utvořili dvojice se svým kamarádem a jejich úkolem bylo shodnout se na nějakém výrazu, kterým se kamarádi navzájem chválí. Výsledkem byly klasické celospolečenské fráze, jako „to se ti povedlo“, „super“ apod. Když jsem se zeptala, zda žáci vědí, co znamená, když o někom řeknu, že je „hustej“, dokázala to většina správně vysvětlit. Žáci 1. třídy tedy tyto výrazy znají, sami je ale nepoužívají, nejspíš můžeme použít slovo zatím.

„Když je někdo hustej, znamená to, že udělal něco hustýho, to znamená hodně dobrýho.“

C) Nadávky

Utvořila jsem s žáky škálu, podle toho, jak si oni sami myslí, že užívají vulgárních slov a nadávek. Děti vytvořily řadu, ve které napravo byli ti, co nemluví vůbec sprostě, nalevo ti, co užívají nadmíru vulgárních výrazů a uprostřed průměr. Sama jsem předvedla své zařazení s proslovem, že se snažím tato slova nepoužívat, ale občas mi něco „ulítne“ na pomyslnou 3. příčku. Všichni žáci pro své umístění zvolili pravou polovinu škály, takže podle svého mínění užívají podprůměrné množství vulgarismů. Žáci často mluvili o tom, že není hezké mluvit sprostě, na otázku, zda je to moderní, odpověděli, že „už ani tolik ne“. Shodli se ale na tom, že každému někdy takové slovo „ulítne“, třeba když je někdo hodně našťvaný, nebo mu něco nejde, něco ztratí apod. Nejvíce žáci uváděli, že se nadávky učí od svých sourozenců.

D) Přezdívky

Přezdívky se ve třídě objevovaly poměrně často. V kroužku jsme si tyto přezdívky prozradili. 8 žáků z 22 má přezdívku, která se užívá ve škole, další 3 uvedli, že přezdívku mají, ale nikdo ze školy jí nezná.

Uvedené přezdívky: Old Shatterhand, Vinnetou, Zara, Tuňák, Zimík – hliník, Peckoun

E) Dětská tajná řeč

Žáci uvedli několik příkladů tajné řeči, kterou užívají.

„Po každé slabice řekneš o.“

„Používám opaky, třeba místo dobrý den, řeknu na shledanou. Lidi jsou pak zmatení.“

„My nemáme žádnou tajnou řeč, ale někdy naschvál šišláme, pak nám skoro nikdo nerozumí.“

F) Neoficiální názvy předmětů a známek

Žáci prvního ročníku uváděli podobné názvy jako jejich starší spolužáci (viz výzkum 2. – 5. ročníku základní školy).

Matematika: pletematika, mumu, matylda

Český jazyk: češák, šušu, čisko

Tělesná výchova: tělo, tělák